

Genieten van landschap en ervoor zorgen

Greet Overbeek
Janneke Vader

Projectcode 20880

Februari 2008

Rapport 7.08.01

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Genieten van landschap en ervoor zorgen

Overbeek, M.M.M. en J. Vader

Den Haag, LEI, 2008

Rapport 7.08.01; ISBN/EAN: 978-90-8615-205-6; Prijs € 17

93 p, fig., tab., bijl.

Een onderzoek naar de bewustwording van burgers aan landschap op basis van literatuur en een enquête onder 1.070 burgers die representatief zijn voor de Nederlandse bevolking. Burgers zijn op diverse manieren betrokken en actief voor landschap. Zowel hun motivatie voor een aantrekkelijk landschap als de negatieve beoordeling van ruimtelijke veranderingen spelen hierbij een rol. Verder weten veel burgers niet wat hun gemeente aan landschap doet.

A study of the awareness of the general public regarding the landscape, based on literature and a survey of 1,070 people, a sample that is representative of the Dutch population. People are involved with and active within the landscape in various ways. Both their motivation for preserving an attractive landscape and the negative assessment of spatial changes play a role in this. Moreover, many people do not know what their municipal councils are doing with regard to the landscape.

Bestellingen:

Telefoon: 070.3358330

Telefax: 070.3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070.3358330

Telefax: 070.3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2008

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponeed bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
Summary	13
1. Inleiding	17
1.1 Aanleiding	17
1.2 Achtergrond	18
1.3 Onderzoeksvragen en methode	19
1.4 Leeswijzer	20
2. Aandacht van burgers voor landschap	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Vier blokken van factoren	21
2.3 De vier blokken in dit onderzoek	29
2.4 Verdere analyse	32
3. Respondenten en hun omstandigheden	33
3.1 Inleiding	33
3.2 Sociaaldemografische factoren	33
3.3 Woonlocatie	35
3.4 Conclusies	36
4. Motivatie voor landschap	37
4.1 Inleiding	37
4.2 Betrokkenheid	37
4.3 Oordeel veranderingen	40
4.4 Samenhang met de leefstijlen	41
4.5 Conclusies	43
5. Activiteiten voor landschap	44
5.1 Inleiding	44
5.2 Beschermer	44
5.3 Consument	47
5.4 Kiezer	49

5.5 Conclusies	51
6. Landschapsbeleid	52
6.1 Inleiding	52
6.2 Voorzieningen	52
6.3 Landschapsbeleid	52
6.4 Conclusies	55
7. Waarom doen burgers iets voor landschap?	56
7.1 Inleiding	56
7.2 Beschermer	58
7.3 Consument	61
7.4 Kiezer	64
7.5 Clusteranalyse	68
7.6 Conclusies	69
8. Conclusies en aanbevelingen	72
8.1 Inleiding	72
8.2 Conclusies	72
8.3 Aanbevelingen	74
Literatuur	77
Bijlagen	
1. Enquête bewustwording landschap	79
2. Statistische analyses	91

Woord vooraf

Landschap krijgt meer belangstelling in het rijksbeleid. Landschapsmanifest vertegenwoordigt organisaties die op uiteenlopende wijze landschap een meer centrale plaats in de samenleving willen geven. Landschapsmanifest heeft verschillende werkgroepen ingesteld waaronder een werkgroep Bewustwording. Deze wil stimuleren dat meer burgers, bedrijven en organisaties, door hun handelen, bijdragen aan landschapsbeheer, -herstel of -ontwikkeling. Voor het verder ontwikkelen van de gezamenlijke strategie wil de werkgroep graag meer inzicht in wat burgers beweegt betrokkenheid bij landschap te tonen. Landschapsmanifest heeft hiervoor een onderzoek laten uitvoeren binnen het thema Landschap van het cluster Vitaal Landelijk Gebied, gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Pieter Rozema en Martin van Ool hebben namens Landschapsmanifest de vraag voor dit onderzoek ingediend.

Het onderzoek is verricht door Greet Overbeek en Janneke Vader (LEI). De opzet van het onderzoek en de tussentijdse resultaten zijn besproken met Pieter Rozema (KNHM), Martin van Ool (Staatsbosbeheer) en Joke Luttk (Alterra).

Bij deze wil ik hen bedanken voor hun constructieve bijdrage als gebruiker en als onderzoeker. Tevens dank ik Ellen Hensing (TNS NIPO) voor de prettige samenwerking bij het opstellen van de enquête en het realiseren van de dataverzameling.

Ik hoop dat de resultaten van dit onderzoek bijdragen aan het vergroten van de bewustwording van landschap.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

Landschapsmanifest (LM) vertegenwoordigt organisaties die op uiteenlopende wijze landschap een meer centrale plaats in de samenleving willen geven. De werkgroep Bewustwording wil graag inzicht in wat burgers beweegt (geen) aandacht aan landschap te schenken.

Doelstelling van dit onderzoek is om de bewustwording van de Nederlandse bevolking bij het landschap te identificeren met behulp van literatuur en een enquête onder 1.070 burgers tussen 20 en 75 jaar. TNS NIPO heeft hiervoor in juni 2007 de data verzameld. De response is representatief voor de Nederlandse bevolking in deze leeftijdscategorie (11,3 miljoen inwoners).

Resultaten

De helft van de burgers vindt dat Nederland lelijker wordt. Veranderingen die als een achteruitgang worden ervaren, betreffen woningbouw, de aanleg van bedrijventerreinen en meer geluid. Daarentegen wordt de aanleg van fiets- en wandelpaden, recreatievoorzieningen en natuurontwikkeling als positief beoordeeld.

Driekwart van de burgers voelt zich gehecht aan het landschap in en rond de eigen gemeente en vindt het ook aantrekkelijk om wat in te beleven of te ervaren. De helft vindt de bijdrage van lokale bestuurders om het landschap te beschermen (ruim) voldoende, een derde vindt het onvoldoende en de rest weet het niet. Burgers zijn met name ontevreden over de wijze waarop zij worden betrokken bij de plannen voor landschap, de voorzieningen om aan landschapsbeheer bij te dragen en de financiële vergoedingen aan boeren.

De huidige betrokkenheid van burgers voor activiteiten in landschap is onderverdeeld in bijdragen als Beschermer voor het beheer van het landschap, Consument van diensten en producten van het landschap en de Kiezer betrokken bij het beleid voor het landschap (figuur 1).

<i>Beschermer</i>	<i>Consument</i>	<i>Kiezer</i>
<ul style="list-style-type: none"> - 39% is lid of doneert aan organisaties voor landschap - 34% doet activiteiten voor landschap (eigen erf 27%; elders 9%) - 32% wil activiteiten doen voor landschap (eigen erf 20%; elders 17%) 	<ul style="list-style-type: none"> - 62% noemt landschap een belangrijk woonmotief - 38% recreëert wekelijks in het landschap in en rond de gemeente - 15% vindt dat bewoners in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten meebetalen aan het onderhoud ervan 	<ul style="list-style-type: none"> - 83% verkiest nieuwe groene functies boven rode functies - 25% is bereid om extra belasting te betalen voor landschap - 25% wil minimaal meedenken over de lokale plannen voor landschap

Figuur 1 Participatie in activiteiten voor landschap als Beschermer, Consument en Kiezer

Bij de factoren die de participatie en interesse in de activiteiten bepalen, vallen drie zaken op. Ten eerste dat de verschillen hierin vooral door de lokale motivatie voor landschap worden bepaald. Burgers die meer betrokken zijn, hechten sterk aan het landschap in en rond hun gemeente. Het maakt hierbij niet uit of zij in stedelijke of in kleinere landelijke gemeentes wonen, kort of lang geleden verhuisd zijn. Voor een deel van de betrokken burgers staat vooral het aantrekkelijke landschap voorop, voor een ander deel ook het oordeel dat de ruimtelijke veranderingen vaak tot een achteruitgang van het landschap hebben geleid. De eerste groep burgers is vaak betrokken als Beschermer en als Consument, de laatste groep vaker als Kiezer.

Ten tweede blijkt de motivatie voor landschap veelal samen te gaan met de meer algemene leefstijl van burgers. Burgers die qua leefstijl meer op anderen zijn gericht leveren vaker een bijdrage aan landschap, voelen zich meer dan gemiddeld gehecht aan hun woonomgeving en vinden deze vaker aantrekkelijk.

Ten derde valt op dat veel burgers niet weten wat hun gemeente aan landschap doet. Deels ligt dit aan de burgers zelf, maar deels ook aan het gebrek aan prominent lokaal beleid voor landschap, volgens de respondenten met name in de grotere gemeenten. Daarbij willen burgers ook meer aandacht voor de financiële consequenties van de handelingsperspectieven van actoren die van het landschap gebruik maken (projectontwikkelaars, bedrijven in het groen).

Conclusie

Burgers maken zich zorgen over landschap, maar tonen een ambivalente betrokkenheid en hebben moeite om tot een oordeel over de bijdrage van de lokale en de rijksoverheid aan landschap te komen. Er bestaan drie vormen van betrokkenheid bij landschap, namelijk 'kritisch', 'geïnteresseerd' en 'onbekend'. De kritische groep beoordeelt de ruimtelijke veranderingen door meer woningen en bedrijven negatief, vindt het lokale landschapsbeleid onvoldoende, wil private actoren meer verantwoordelijk stellen voor een goede landschapsontwikkeling en zelf sterker betrokken worden bij de lokale plannen voor het landschap. De geïnteresseerde groep vindt landschap belangrijk, geniet ervan, vindt ruimtelijke veranderingen vaker een vooruitgang en noemt bij het lokale landschapsbeleid weinig problemen. De derde groep weet weinig van landschap af.

Aanbevelingen

Landschapsmanifest bestaat uit organisaties die op verschillende manieren aandacht aan landschap schenken. Activiteiten om meer burgers bij landschap te betrekken, zijn mogelijk door het ontwikkelen van instrumenten om private actoren financieel verantwoordelijk te maken voor landschap en meer bewoners te betrekken bij het landschapsbeheer. Verder verdient landschap meer aandacht in de informatievoorziening van gemeenten. Lokaal kunnen burgers ook vaker een rol spelen bij het afwegen van de consequenties van geplande ruimtelijke ontwikkelingen voor landschap.

Summary

Care and enjoyment: increasing awareness of the landscape

Landschapsmanifest (LM) represents organisations wanting to give the landscape a more central position in society in a variety of ways. The LM wants insight into what prompts people to devote attention to the landscape, or reasons why they do not devote attention to it.

The objective of this study is to identify the increase in awareness of the Dutch population with regard to the landscape with the aid of a literature study and a survey carried out among 1,070 people aged between 20 and 75 in June 2007. The response was representative of the Dutch population in this age category (11.3 million inhabitants).

Results

The current involvement of people in activities concerning the landscape can be subdivided into contributions such as Protector for the management of the landscape, Consumer of services and products of the landscape and Voter (or citizen) involved in landscape policy (figure 1).

<i>Protector</i>	<i>Consumer</i>	<i>Voter</i>
<ul style="list-style-type: none"> - 39% are members of or make donations to landscape conservation organisations - 34% are involved in activities relating to the landscape (own land 27%; elsewhere 9%) - 32% want to get involved in activities relating to the landscape (own land 20%; elsewhere 17%) 	<ul style="list-style-type: none"> - 62% name the landscape as an important factor in choosing place of residence - 38% take part in recreational activities within the landscape on a weekly basis in and around the municipality concerned - 15% consider that those living in an environment with an attractive landscape should help pay for the upkeep of that landscape 	<ul style="list-style-type: none"> - 83% would choose new 'green' roles over 'red' roles - 25% would be prepared to pay extra taxes to preserve the landscape - 25% are keen to at least contribute ideas for the local plans for the landscape

Figure 1 Participation in activities relating to the landscape as Protector, Consumer and Voter

Half of those surveyed considered the Netherlands to be becoming less attractive. Changes that are seen as a deterioration relate to housing development, the construction of industrial estates and increased noise. Changes that are seen as progress relate to the creation of footpaths and cycle tracks, nature development and the addition of recreational facilities. Three-quarters feel an affinity with the landscape in and around their municipality and also see the appeal of experiencing it more fully. Half of those surveyed consider the contribution made by local administrators to be sufficient or amply sufficient to protect the landscape, while one third consider the efforts to be insufficient and the rest are unsure. There is dissatisfaction with the way in which the public is involved in the plans for the landscape, the provisions for contributing to landscape management and the financial reimbursements for farmers.

Three things are particularly noteworthy in the factors determining participation and interest in the activities.

Firstly, the differences in this are primarily determined by the local motivation with regard to the landscape. Members of the public who are more concerned are strongly attached to the landscape in and around their municipality. An attractive landscape is the most important thing for some of the concerned members of the public, while others also judge that the spatial changes have in many cases led to a deterioration of the landscape. The first group is often involved as a protector and as a consumer, whereas the second group often takes the role of voter.

Secondly, the motivation with regard to the landscape generally appears to coincide with the more general lifestyle of members of the public. This relates primarily to the distinction between a greater focus on others or a greater focus on oneself. People who are more focused on others in terms of their lifestyle are more likely to contribute to looking after the landscape, have a greater than average attachment to their living environment, and are more likely to consider these aspects attractive.

Thirdly, it is striking that many people do not know what their municipal councils are doing with regard to the landscape. The reason for this lies to some extent with the members of the public themselves, but is partly also due to the lack of a prominent local landscape policy, according to the respondents in the larger municipalities in particular. In addition, people also want more attention to be paid to the financial consequences of the prospects for action of actors making use of the landscape (project development, 'green' business parks).

It is striking that the process of increasing awareness is still underway and its exact form is not yet clear. For example, people are concerned about the landscape but their behaviour indicates ambivalence and they turn away from the issue. In addition, people have difficulty in making a coherent

judgement of the contribution of the local and national governments to taking care of the landscape.

There are three forms of involvement and concern to be found among the general public where the landscape is concerned: 'critical', 'interested' and 'unfamiliar'. The critical group assesses the approach to the landscape involving spatial changes with more 'red' roles (housing and businesses) negatively, considers the local landscape policy to be insufficient, wants to make private actors more responsible for good landscape development and to become more involved in the local plans for the landscape. The interested group considers the landscape important, enjoys it, is more likely to consider spatial changes as progress, and mentions few problems in the local landscape policy. The third group knows little about the environment.

Recommendations

Landschapsmanifest consists of organisations devoting attention to the landscape in various ways. Activities aiming to get more people involved in the landscape are made possible through the development of instruments to make private actors financially responsible for the landscape and to involve more people in landscape management. The landscape also deserves greater attention within education and in the information provided by municipal councils, in which the public could also play a role in considering the consequences of spatial developments for the landscape.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De afgelopen jaren is er in het rijksbeleid meer aandacht voor het landschap ontstaan. De rijksoverheid heeft 20 Nationale Landschappen aangewezen. Deze gebieden kenmerken zich door hun (inter)nationaal zeldzame of unieke landschapskwaliteiten en bijzondere natuurlijke en recreatieve kwaliteiten. Hierin moeten de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten behouden blijven, duurzaam worden beheerd en waar mogelijk moeten worden versterkt. In de overige landelijke gebieden in Nederland is het streven om de basiskwaliteiten van het landschap zoals rust, ruimte en openheid te behouden of te ontwikkelen (VROM, 2005).

Aandacht voor landschap is ook noodzakelijk om op regionaal en lokaal niveau behoud en ontwikkeling ervan te garanderen. Decentrale overheden worden in toenemende mate verantwoordelijk geacht voor het generieke landschapsbeleid, maar lijken nog onvoldoende initiatief en visie voor behoud en ontwikkeling van het landschap te tonen (RLG, 2005). Er zijn lokale partijen die landschap een prominente plek weten te geven, zoals verenigingen voor landschap- en natuurbeheer, heemkunde en dorpsverenigingen. De vraag is dan wat burgers met het landschap in en rond hun gemeente hebben en welke bijdrage zij hieraan willen leveren?

Landschapsmanifest (LM) vertegenwoordigt organisaties die op uiteenlopende wijze landschap een warm hart toe dragen en landschap een meer centrale plaats in de samenleving willen geven. LM wil burgers, bedrijven en organisaties stimuleren om door middel van hun handelen, bij te dragen aan landschap. De LM-werkgroep Bewustwording heeft onvoldoende inzicht in wat burgers beweegt (geen) aandacht aan landschap te geven.

Doelstelling van dit onderzoek is om de bewustwording van de Nederlandse bevolking bij hun landschap aan te geven. Bewustwording geldt hierbij als de dynamiek tussen het meer passieve bewustzijn en de meer actieve betrokkenheid dat mogelijk ook in een bijdrage resulteert. Centraal staat het inzicht in de factoren waarom burgers (geen) aandacht aan landschap schenken. Hierbij worden vier blokken van factoren en kenmerken verkend. Deze vier blokken gaan over:

1. activiteiten van burgers voor landschap;
2. motivatie van burgers;
3. omstandigheden van burgers;
4. landschapsbeleid.

Hierbij is het van belang om de relaties tussen deze factoren op te sporen, met name waarom burgers geïnteresseerd zijn iets met het landschap te doen en hiervoor activiteiten verrichten. Hierbij spelen aan de vraagzijde factoren als motivatie en omstandigheden (persoonlijke factoren) van burgers en aan de aanbodzijde het gepercipieerde landschapsbeleid een rol. Meer inzicht in de bewustwording van burgers voor landschap kan LM helpen om de eigen strategie beter op het versterken van het draagvlak onder de bevolking af te stemmen.

1.2 Achtergrond

Het Nederlandse landschap is een resultante van een eeuwenlange wisselwerking tussen de fysieke wereld en menselijk ingrijpen. Landschapsvorming is afhankelijk van een reeks autonome krachten en van beleidsgestuurde ontwikkelingen in andere sectoren. De direct op landschapskwaliteiten gerichte interventies van de overheid (LNV, VROM, VenW, lagere overheden) zijn beperkt in omvang en effectiviteit (Klijn en Veeneklaas, 2007). Toch heeft de overheid beleidsdoelstellingen met betrekking tot landschap geformuleerd, neergelegd in het doel behoud en ontwikkeling van kernkwaliteiten (in de Nationale Landschappen) en basiskwaliteiten (overal). Landschapskwaliteit wordt daarbij afgemeten aan de functionele inrichting van het landschap: de 'bruikbaarheid' en het behoud en ontwikkeling van identiteit, verscheidenheid en beleving van het landschap.

Het begrip landschap is complex en gelaagd en daardoor soms ook een vaag begrip. Het landschap is resultaat en uitstapkast van eeuwenlange en wisselende natuur- en cultuurinvloeden. Het biedt ruimte en materiaal voor het vervullen van uiteenlopende functies met zowel materiële als immateriële opbrengsten (voor landbouw, delfstoffenwinning, natuur, vestigingsplaats, recreatie, geschiedenis en kunst, Klijn en Veeneklaas, 2007). De aandacht voor landschap is vaak eerder intrinsiek dan extrinsiek als doel op zich zelf geweest. Onderzoek dat zich specifiek op de betekenis van landschap voor de bevolking heeft gericht, ging onder andere over de recreatieve bruikbaarheid ervan in bepaalde gebieden, de beleving van het landschap in de woonomgeving en de bijdrage van groepen bewoners en ondernemers aan het behoud van het landschap in de Nationale Landschappen.

Zo bleek vlak na het vaststellen van de 20 Nationale Landschappen dat bewoners een positieve houding ten aanzien van het begrip hadden, maar zich vaak niet bewust waren in een Nationaal Landschap te wonen. Bewoners ondersteunen de definitie van een Nationaal Landschap maar leggen andere accenten. Voor hen is het minder belangrijk dat een Nationaal Landschap internationaal uniek moet zijn. Het moet juist voor Nederlandse begrippen

waardevol zijn. Verder mogen woningbouw en bedrijvigheid zich ontwikkelen als er maar rekening wordt gehouden met het kenmerkende van het landschap. Bewoners voelen zich verbonden met hun Nationaal Landschap. Zij hebben vooral een beschermende houding ten aanzien van het landschap, maken zich zorgen over de toestand ervan en willen graag weten hoe het landschap zich gaat ontwikkelen (Goossen en De Boer, 2006).

Verder valt op dat de wijze waarop bewoners bij het landschap betrokken zijn, afhankelijk is van waar men woont en hoe dichtbij men ontwikkelingen en actoren aantreft. Zo oordelen Nederlanders over veranderingen in het landschap in hun woonomgeving minder negatief dan over veranderingen in het landschap elders, vindt men de besturen van provincies en gemeenten (iets) beter met het landschap omgaan dan de rijksoverheid en zijn bewoners op het platteland positiever over de rol van boeren als landschapsbeheerder dan bewoners in de drie grote steden waar doorgaans minder boeren te vinden zijn (Ettema, 2007).

Uit het voorgaande valt af te leiden dat burgers aandacht voor het landschap hebben zolang het past bij hun eigen beeldvorming over wat waardevol is. Verder lijkt het oordeel over veranderingen in het landschap mede af te hangen van de mate waarin men bij landschap en dicht bij de handelende actoren betrokken is.

1.3 Onderzoeksvragen en methode

Om meer inzicht te krijgen in de factoren waarop burgers zijn te raken om aandacht aan landschap te geven, is een aantal vragen onderscheiden:

1. Welke factoren zijn bekend over de betrokkenheid van burgers bij landschap?
2. Wat is de huidige betrokkenheid en bijdrage van burgers aan activiteiten voor het landschap?
3. Welke factoren bepalen de betrokkenheid en bijdrage van burgers?
4. Hoe kan de betrokkenheid en bijdrage worden vergroot?

De eerste vraag is beantwoord aan de hand van literatuur. Om de tweede en derde vraag te beantwoorden, is een representatieve enquête gehouden onder 1.070 burgers tussen 20 en 75 jaar (bijlage 1). De onderzoekspopulatie betreft 11,3 miljoen inwoners ofwel driekwart van de Nederlandse bevolking. De resultaten van de enquête dienen als input voor de vierde vraag om aanbevelingen te doen die de bewustwording en betrokkenheid kan vergroten.

De dataverzameling is uitbesteed aan het marktonderzoeksbureau TNS NIPO. Aan de hand van de opgestelde enquête benaderen zij respondenten per computer voor het onderzoek. Hiervoor is gebruik gemaakt van het TNS NIPO-panel met circa 200.000 respondenten die tot 57.000 huishoudens

behoren. TNS NIPO kan uit haar panel representatieve steekproeven trekken en zonodig de gegevens later herwegen op basis van een aantal bevolkingsgegevens (leeftijd, opleiding, sekse en locatie) volgens de *Gouden Standaard* (CBS).

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 gaat in op de vier blokken factoren waarom burgers al of niet betrokken bij landschap zijn. Zij vat de belangrijkste resultaten uit de literatuur hierover samen en laat zien hoe de vier factoren in de enquête worden gevraagd. Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de response aan de hand van de omstandigheden (persoonlijke factoren) van burgers. Hoofdstuk 4 gaat in op de motivatie van burgers voor het landschap. Hoofdstuk 5 belicht de activiteiten van burgers voor landschap. Hoofdstuk 6 belicht het gepercipieerde lokale landschapsbeleid door burgers. Hoofdstuk 7 verklaart de activiteiten van burgers vanuit hun omstandigheden, motivatie en het gepercipieerde beleid. Hoofdstuk 8 besluit met conclusies en aanbevelingen voor LM-organisaties.

2. Aandacht van burgers voor landschap

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de bewustwording van burgers, ofwel de factoren waarom burgers wel of geen aandacht aan landschap schenken. Om meer zicht te krijgen op de factoren waarom burgers (geen) aandacht aan landschap schenken, werken wij vier blokken van factoren en kenmerken uit. Deze blokken gaan over:

1. activiteiten van burgers voor landschap;
2. motivatie van burgers;
3. omstandigheden van burgers;
4. landschapsbeleid.

Deze factoren werken wij in de volgende paragraaf uit. Daarbij kijken we ook naar relaties tussen deze factoren, met name waarom burgers geïnteresseerd zijn iets met het landschap te doen en hiervoor activiteiten verrichten. Vervolgens zullen wij ingaan op de wijze waarop deze factoren in de vragen voor de enquête zijn geoperationaliseerd (2.3) en de wijze waarop deze worden geanalyseerd (2.4).

2.2 Vier blokken van factoren

Activiteiten

Het eerste blok betreft de interesse voor en het participeren in activiteiten door burgers die landschap een warm hart toedragen. Wij onderscheiden drie domeinen van interesse en participatie door burgers. Dit zijn de Beschermer voor het beheer van het landschap, de Consument (of gebruiker) van producten en diensten van het landschap en de Kiezer (of staatsburger) betrokken bij het beleid voor het landschap. Deze domeinen zijn - soms in andere bewoordingen - in de historische ontwikkeling van natuurbescherming getraceerd (Van Koppen, 2002) en lijken ook voor landschap bruikbaar. Een kanttekening is dat het landschapsbeleid minder is geïnstitutionaliseerd en vaker lokaal wordt vastgesteld.

Om meer zicht te krijgen in hoeverre burgers participeren in activiteiten die in het verlengde liggen van bescherming, consumptie en beleid ten aanzien van landschap volgt een aantal voorbeelden in en rond de eigen gemeente.

Bij het domein van de Beschermer spelen activiteiten als het lid zijn van een landschapsorganisatie en het verrichten van beheersactiviteiten ten behoeve van het landschap. Voorbeelden zijn de aanleg van streekeigen beplanting, het onderhoud van landschapselementen (zoals bomen, bermen en houtwallen), monumentale gebouwen en routes en het verrichten van bestuurlijke activiteiten voor landschap.

Bij het domein van de Consument spelen zaken als het belang van landschap als woon- en recreatiemotief en de bereidheid om voor een landschappelijke omgeving te betalen als men hieraan gerelateerde producten en diensten gebruikt (toeslag op de huizenprijzen, streekproducten, recreatieve diensten enzovoort).

Bij het domein van de Kiezer spelen de inbreng en acceptatie van activiteiten om landschap meer prioriteit in het lokale beleid te geven door het landschap niet aan te tasten of door ruimtelijke ontwikkelingen beter in te passen. Hierbij past ook de bereidheid om meer belasting ten behoeve van het onderhoud van het landschap te betalen.

Deze verzameling van activiteiten die burgers doen bewegen, wordt het activiteitenblok genoemd. De vraag is hoe de participatie en interesse voor landschap hierbij kan worden versterkt. De overige blokken van factoren gaan hier op in.

Motivatie

Bij het tweede blok spelen de motieven waarom burgers betrokken zijn bij het landschap. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen motieven die direct in relatie tot landschap staan en motieven die meer indirect op basis van de leefstijl ontstaan.

Bij de directe betrokkenheid van burgers bij het landschap speelt of zij dit onbewust dan wel bewust zijn. De huidige landschapswaarden zijn bijna altijd ontstaan als onbedoeld neveneffect (Klijn en Veeneklaas, 2007). Voorheen zorgden agrariërs onbewust voor een nauwe wisselwerking tussen sociaaleconomische activiteiten, aardkundige en ecologische randvoorwaarden. Tegenwoordig is die wisselwerking voor agrariërs minder vanzelfsprekend. Ook veel andere bewoners zijn niet vanzelf betrokken bij het (agrarische) landschap. Anderzijds groeit het bewustzijn over het onderhoud ervan. Veel mensen willen graag in een landelijke omgeving wonen en zijn bereid extra te investeren in huis en erf. Er lijkt meer lokaal bewustzijn en dorps trots te ontstaan als de woonomgeving aantrekkelijk is een duidelijke identiteit heeft (Thissen en Drooglever Fortuijn, 1999). De motieven van burgers om in activiteiten voor het landschap geïnteresseerd te zijn, hangen samen met de functie die de activiteit voor de betrokkene vervult en de opbrengsten ervan. Dit kunnen voordelen zijn die als een directe verbetering van het landschap worden gezien, maar er zijn ook voordelen

denkbaar die los van het landschap staan en meer individueel (zoals een mooi erf) of sociaal (zoals steun aan anderen) van aard zijn.

Als burgers bewust met landschap aan de slag willen, is het de vraag of zij het als een passie of als een probleem zien. Wanneer dat vanwege inhoudelijke passie is, hebben burgers dit vaak al op de voorgrond geplaatst. Zij handelen vrij autonoom en duurzaam ten opzichte van het aanbod van organisaties en beleid dat problemen probeert op te lossen. Ook als er (nog) weinig aanbod aan voorzieningen en beleid is, gaan zij aan de slag, zo is de hypothese (Van Bommel et al., 2006). Dit in tegenstelling tot burgers die ontwikkelingen in het landschap wel als een probleem zien. Zij handelen opportunistischer en zijn meer geïnteresseerd als zij door hun handelen kansen op succes verwachten (Van Bommel et al., 2006; Floor en Salverda, 2006). Zij kunnen daardoor gevoeliger zijn voor het aanbod van voorzieningen en beleid. Het is echter niet op voorhand duidelijk in hoeverre het aanbod hierop in kan spelen. Enerzijds kan het gebrek eraan een reden zijn om een bijdrage te leveren door er voor te zorgen dat er meer aandacht voor komt. Anderzijds kan een beleid met voorzieningen juist stimuleren dat burgers meer gaan bijdragen.

Het ervaren van passie of problemen kan samen hangen met de beleving van het landschap. Op basis van literatuuronderzoek worden de binding (gehechtheid) met een landschap en de waardering van veranderingen hierin belangrijk geacht (Buijs en De Vries, 2005). Bij de binding met een landschap maken de auteurs onderscheid tussen de binding met bepaalde landschapstypen in het algemeen en de binding met de eigen groene woonomgeving. Veranderingen in het landschap betreffen de inrichting en de fysieke kenmerken ervan. De vraag is welke aspecten van het landschap hierbij aan de orde zijn. Voor de aantrekkelijkheid van het landschap bleken in eerder empirisch onderzoek eenheid (eigen karakter) en zintuiglijke indrukken (geuren, kleuren, rust, stilte, donkerte) het belangrijkste (Coeterier, 2002). Andere kenmerken van landschapsbeleving zoals het historisch en natuurlijk karakter van het landschap, het gebruik, verzorgdheid, openheid en het ervaren van de verschillende seizoenen, bleken minder relevant. Het is niet bekend in hoeverre bepaalde aspecten van landschapsbeleving van invloed zijn op de participatie in activiteiten om een bijdrage aan landschap te leveren.

Leefstijl

Een deel van de motivatie om iets met landschap te willen doen, hoeft niet direct vanuit landschap gemotiveerd te zijn, maar kan vanuit een algemener perspectief of leefstijl spelen. Op basis van aspecten in gedrag, beleving en houding zijn er homogene groepen van mensen te clusteren. Om leefstijlen in te delen, worden er dimensies van waarden gehanteerd. Diverse auteurs

hebben hiervoor dimensies geïntroduceerd. Dimensies die door meerdere auteurs worden genoemd en vaak terug komen zijn:

- *individueel - collectief*: deze dimensie richt zich op de betekenis en het belang van goederen voor het individu zelf dan wel voor de omgeving en groepen waartoe mensen behoren en die bescherming bieden in ruil voor solidariteit (zie: Dagevos et al., 2000; Douglas, 1998; Holbrook, 1999);
- *passief - actief*: deze dimensie analyseert de mate van actieve participatie, dat wil zeggen in hoeverre mensen de mogelijkheden hebben om het gebodene te beïnvloeden (zie: Holbrook, 1999; Pine en Gilmore, 1999);
- *materieel - immaterieel*: deze dimensie richt zich op het onderscheid tussen enerzijds ruil- en gebruikswaarden van een goed zoals rationaliteit en functionaliteit en anderzijds de omgeving van een goed zoals emotie en beleving of versterking door symbool- of identiteitswaarden. Deze dimensie wordt ook wel aangeduid met termen als extrinsiek - intrinsiek (zie: Dagevos et al., 2000; Hofstede, 1998; Holbrook, 1999).

Bij onderzoek naar de waardering van Consumenten voor landschap zijn de dimensies als volgt te vertalen:

- *individueel - collectief/zelf - ander*: het belang van landschap(beleid) ten behoeve van eigen voordelen of ook voor anderen;
- *passief - actief/stilstand - ontwikkeling*: het bestaande landschap handhaven of verbeteren samen met economische ontwikkeling;
- *materieel - immaterieel*: landschap als functionele waarde of als intrinsieke waarde.

De dimensies leiden op verschillende manieren tot een matrix. Voorbeelden van een empirisch gevalideerde indeling van de eerste twee dimensies zijn het WIN-model van TNS NIPO en Mentality van Motivaction. In deze matrices zijn de eerste twee dimensies *zelf - ander* en *stilstand - ontwikkeling* uitgangspunt. Bij onderzoek voor natuur en voeding is ook aandacht besteed aan de derde dimensie *materieel - immaterieel*, maar is deze dimensie empirisch niet gevalideerd.

Voor natuur wordt bij de dimensie *materieel - immaterieel* het onderscheid tussen mens- en natuurgerichte houdingen bij de gewenste omgang met natuur gebruikt. Hoewel auteurs het bestaan van de immateriële dimensie aan de hand van constructen zoals het 'ongerepte' of het 'wildernis' natuurbeeld suggereren, wijst empirisch onderzoek anders uit.

Zo verklaren de gevonden factoren door factoranalyse gezamenlijk doorgaans maar de helft van de samenhang tussen de antwoorden (items).¹ Ook wordt niet vermeld dat de betrouwbaarheid van de afzonderlijke factoren (Cronbachs alfa)² te laag is om als indicator te worden gebruikt. Zo blijken in herhalingsonderzoek de natuurbeelden uit tegengesteld geladen en wisselende items te bestaan (Buijs et al., 2006; De Bakker et al., 2007) en een lage betrouwbaarheid te hebben.³ Ook is er weinig discussie over de oorzaken van het ontbreken van betrouwbare constructen. Het gevolg is dat er weinig aandacht is voor het feit dat de beelden over gewenste omgang met natuur fluctueren, of dat de sommige beelden mogelijk sterk afhankelijk van de context zijn.

Bij voeding heeft de dimensie *materieel - immaterieel* slechts een derde van de samenhang tussen de antwoorden over de Consumentenbeelden verklaard. De auteurs vragen zich hierbij af in hoeverre de waarden binnen deze dimensie gelijk aan elkaar zijn, dan wel dat een aantal immateriële waarden pas binnen bepaalde materiële randvoorwaarden ter sprake komen (Dagevos en Hansman, 2001).

De resultaten uit de hiervoor genoemde onderzoeken geven aan dat de waardering van burgers voor landschap niet a priori stabiel en consistent hoeft te zijn, maar nog in ontwikkeling verkeert. Daarnaast geldt dat ook de operationalisatie van de dimensies voor het onderzoek nog in ontwikkeling is. In het kader van een onderzoek naar bewustwording is het daarom de vraag of er voldoende samenhang tussen de antwoorden kan worden gevonden en hoe betrouwbaar die samenhang dan is.

Voor dit onderzoek naar de bewustwording en betrokkenheid bij landschap gebruiken wij gekoppeld aan de dataverzameling van TNS NIPO het 'Waarden In Nederland' (WIN) model. Het WIN-model van TNS NIPO is gebaseerd op de theorie van Rokeach, Schwartz en Bilsky en Oppenhuisen en is in Nederland uitgebreid gevalideerd. TNS NIPO conceptualiseert in haar WIN-model waarden als een soort meta-attitudes (houdingen). Deze zijn weliswaar niet direct waarneembaar, maar komen wel tot uitdrukking in het

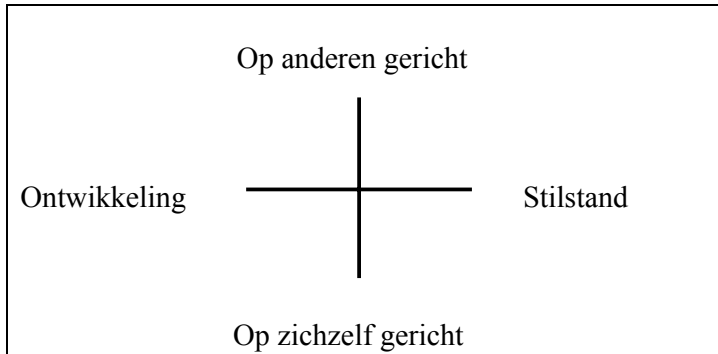
¹ Factoranalyse identificeert voor een groot aantal geobserveerde variabelen een kleiner aantal achterliggende variabelen (factoren). Factoranalyse wordt gebruikt om inzicht te krijgen in de structuur van de dataset. Een goede factoroplossing bepaalt een relatief klein aantal factoren die samen een groot deel van de variantie die in de oorspronkelijke variabelen aanwezig is, verklaren.

² Cronbachs alfa geeft de mate van betrouwbaarheid aan dat een set van items of variabelen een latent construct of een dimensie meet. Is de betrouwbaarheid hoog (meer dan 0,7 geldt als goed) dan is de kans groot dat zo'n construct of dimensie gevonden is. Is de betrouwbaarheid lager, dan is er geen sprake van een zuiver construct.

³ Bij analyse van de data van de natuurbeelden (De Bakker et al., 2007) blijken de scores van Cronbachs alfa tussen 0,4 en 0,5 te liggen.

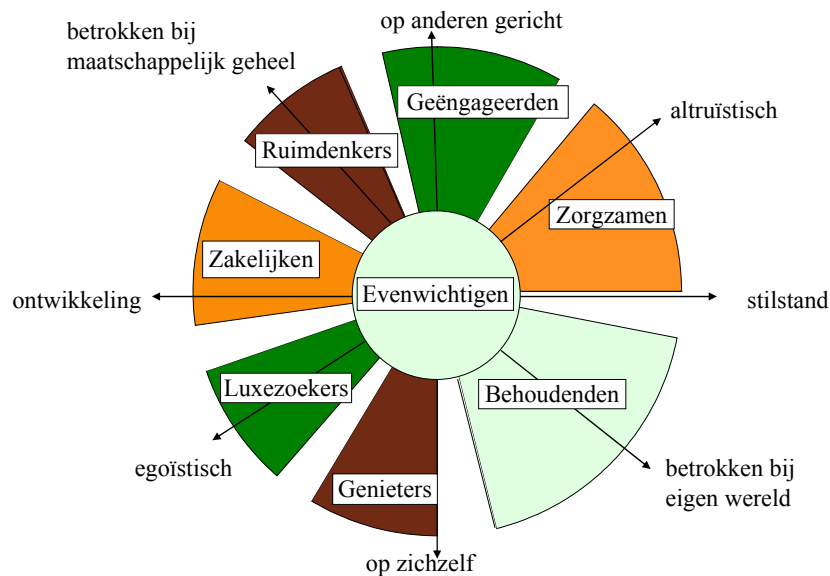
(talig) gedrag van burgers/Consumenten (Hessing et al., 2004; zie ook: Gorgievski et al., 2006).

Bij de ordening van de waardeoriëntaties worden twee hoofdassen onderscheiden die overeenkomen met de dimensies *zelf - ander* en *stilstand - ontwikkeling* (figuur 2.1).

Figuur 2.1 Dimensies *zelf - ander* en *stilstand - ontwikkeling* in het WIN-model

Om de waardensegmenten te construeren hebben geënquêteerde Nederlanders een rangorde aangebracht in 18 eindwaarden (wenselijke manieren van bestaan) en 18 instrumentele waarden (gewenst gedrag en houding). Hieruit zijn met behulp van statistische methoden acht homogene segmenten onderscheiden (figuur 2.2).

Figuur 2.2 Posities van de acht segmenten in het WIN-model
Bron: TNS NIPO (2006).

De acht segmenten blijken qua leefstijl, opvattingen, gedrag en communicatie sterk van elkaar te verschillen (figuur 2.3). Voor een zelfindeling in de WIN-segmenten op basis van deze eindwaarden en instrumentele waarden, zie www.tnsnipo.nl.

- De *zorgzame* richt zich op het welzijn van anderen. Zij zijn sociaal ingesteld en putten energie uit het helpen van naasten. De levensstijl is sober, maar erg gul voor derden. Tradities en traditionele waarden zijn belangrijk. Zowel lezen (regionale krant) als televisie kijken behoren tot de dagelijkse bezigheden. Worden aangesproken door communicatie van de overheid, positieve houding tegenover gezag en regels, sterk sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, willen meewerken aan het goede en tegen het kwade.

- De *behoudende* is vooral gericht op de eigen leefomgeving. Gezin en vriendenkring staan centraal. Televisiekijken (entertainment) is favoriet. Echt materialistisch is de behoudende niet, maar hij geeft wel om enige luxe en moderne artikelen. Conformisme. Argwanend en negatief tegenover (communicatie van) de overheid, voelen zich miskend.

- De *genieter* is een gezelligheidsdier. Eigen plezier en genot, zowel op lichamelijk als emotioneel, staan centraal. Maatschappelijke issues en politiek interesseren hen nauwelijks. Kijken veel naar de (commerciële) televisie en besteden meer dan gemiddeld. Worden niet aangesproken door communicatie van de overheid, onverschillige houding tegenover gezag en regels, zijn echter de kwaadste niet als er iets van ze wordt verlangd.

- De *luxezoeker* heeft hoge ambities en streeft naar succes en erkenning. Zij hechten veel waarde aan een comfortabel leven en zijn sterk gericht op de eigen behoeften. De luxezoeker is maatschappelijk geïnteresseerd, leest kranten en kijkt televisie. Worden weinig aangesproken door communicatie van de overheid, negatieve houding tegenover gezag en regels, asociaal en gehaaid, maken egocentrisch gebruik van voorzieningen en hebben weinig sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, anti *losers*.

- De *zakelijke* is ambitieus en onafhankelijk; zeer gericht op de eigen ontwikkeling, hoog geschoold, hard werkend en creatief denkend. Het huishouden bestaat veelal uit tweeverdieners die houden van luxe maar ook goede doelen financieren. Op televisie zien zij vooral nieuws en achtergronden. Zij geloven in technologische oplossingen en vooruitgang. Worden niet sterk aangesproken door communicatie van de overheid, zijn kritisch en veeleisend, zijn niet onder de indruk van gezag en regels, willen minder overheid/meer privatisering, zeer onafhankelijk, goed op de hoogte.

- De *ruimdenker* is een vooruitstrevend persoon met een goede opleiding en veel idealen. Zij maken zich druk om politieke zaken en maatschappelijke problemen en proberen de wereld te verbeteren, beginnende bij henzelf. Zij zijn milieubewust en gesteld op hun vrijheid. Zelfontplooiing is erg belangrijk en zij zijn het meest kritisch. Worden aangesproken door communicatie van de overheid, maar zijn daar zeer kritisch op. Pragmatische houding tegenover gezag en regels, sterk sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, zijn zeer goed op de hoogte, willen dat politiek en overheid zich democratischer inzetten.

- De *geëngageerde* hecht veel waarde aan harmonie en stabiliteit, zowel in de samenleving als in de eigen leefwereld. Zij zijn sociaal ingesteld en behoren vaker tot de ouderen met een redelijk hoog opleidingsniveau. Zij lezen vaker een boek en interesseren zich voor kunst, natuur en politiek. Worden aangesproken door communicatie van de overheid, maar zijn daar kritisch op. Welwillende houding tegenover gezag en regels, sterk sociaal en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, zijn zeer goed op de hoogte, zoeken rust en het goede, willen dat politiek en overheid zich inzetten om de samenleving eerlijker en harmonischer te maken.

- De *evenwichtige* lijkt op het gemiddelde van de bevolking en valt tussen de andere groepen in.

Figuur 2.3 Beschrijving van de acht segmenten in het WIN-model
Bron: TNS NIPO (2004, 2006).

Resultaten uit het draagvlakonderzoek bij natuur (De Bakker et al., 2007) laten zien dat de verticale dimensie *zelf - ander* een goede indicator is voor de mate van betrokkenheid (genieters en luxezoekers tonen dit het minst, geëngageerden en ruimdenkers het meest). Daarentegen vertoont de horizontale dimensie *stilstand - ontwikkeling* weinig samenhang met de beelden over behoud versus ontwikkeling van natuur. Redenen voor het ontbreken van samenhang bij de antwoorden over de horizontale dimensie kunnen gelegen zijn in het WIN-model of doordat deze beelden en hun consequenties voor behoud versus ontwikkeling van natuur onder de bevolking weinig bekend zijn. Aangezien de beelden en consequenties voor behoud versus ontwikkeling van landschap nog minder in discussie zijn gebracht, is het zeer de vraag of er een samenhang met de horizontale dimensie zal worden gevonden.

Omstandigheden

Het derde blok betreft de zoektocht naar persoonlijke omstandigheden. Deze factoren zijn algemeen, gelden niet specifiek voor landschap, zijn doorgaans al bekend en kunnen helpen om bepaalde doelgroepen makkelijker te traceren. Zij gaan vooral in op de omstandigheden die mensen al of niet stimuleren wat met landschap te gaan doen. Zij kunnen sociaaldemografisch (opleiding en leeftijd) en meer geografisch zijn (zoals een eigen tuin en de nabijheid van landschap in kleinere gemeenten).

Landschapsbeleid

Het vierde en laatste blok betreft het landschapsbeleid dat burgers faciliteert met landschap aan de slag te gaan. Het generieke landschapsbeleid dat bewoners stimuleert wat te gaan doen in en rond hun gemeente, is nog nauwelijks geïnstitutionaliseerd. Gemeenten hebben in principe taken voor landschapsbehoud en gaan mogelijk meer aan landschapontwikkeling doen.

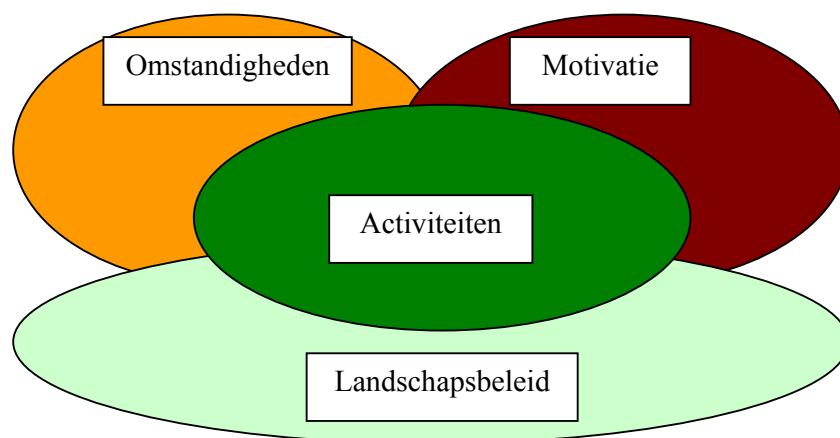
Het aantal organisaties dat publieke acties ondersteunt en een brug weet te slaat tussen privaat en publiek belang lijkt groeiende. Er zijn verschillende verenigingen voor cultuur en landschap, nationaal en lokaal. Onlangs heeft de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap het Deltaplan Landschap gelanceerd dat landsdekkend aandacht voor de aanleg en het behoud van landschapselementen wil (www.nederlandscultuurlandschap.nl)

De vraag is in hoeverre burgers van beleid voor landschap gebruik maken door zich hierover te informeren, te participeren in de beleidsontwikkeling en het gevoerde beleid voor landschap weten te waarderen. Het aanbod van voorzieningen zal dus vooral vanuit het perspectief van burgers worden belicht.

2.3 De vier blokken in dit onderzoek

De centrale vraag is in hoeverre burgers betrokken zijn bij landschap en activiteiten verrichten. Dit levert vier blokken op: *omstandigheden*, *motivatie*, *activiteiten en landschapsbeleid* (figuur 2.4). Het middelste blok *activiteiten* vormt het vertrekpunt met mensen die (niet) participeren of geïnteresseerd zijn in activiteiten met betrekking tot landschap. Daarom heen staan drie blokken met factoren vermeld die ingaan op de mogelijke redenen hiervoor. Dit zijn respectievelijk de *omstandigheden* van mensen, hun *motivatie* en het door hen gepercipieerde *landschapsbeleid*.

Het blok linksboven belicht de persoonlijke *omstandigheden* die mensen stimuleren of belemmeren wat te doen, zoals tijd, geld, kennis en woonlocatie. In feite zijn dit dus de factoren waarom mensen al of niet *kunnen* participeren. Het blok rechtsboven belicht de *motivatie* waarom mensen al of niet *willen* participeren. Een onderverdeling hierbij is de mate waarin mensen zich betrokken en verbonden voelen met hun landschap, hoe zij veranderingen in het landschap beoordelen en hun leefstijl. Het onderste blok geeft aan in hoeverre mensen *landschapsbeleid* zien dat hen stimuleert of belemmert wat te gaan doen. Welke taken zien zij voor overheden en organisaties?

Figuur 2.4 Vier blokken voor bewustwording landschap

De vier blokken zijn in de enquête uitgewerkt, waarbij de nummers verwijzen naar de vragen (bijlage 1).

I Activiteiten

Vraag	
	<i>Beschermer</i>
16	Gebruikte informatiebronnen over landschap
15	Lidmaatschap/donatie aan organisaties voor landschap
17.1	Activiteiten om het landschap te beschermen
17.2	Interesse in (lokale) activiteiten om het landschap te beschermen
18	Reden bijdrage: individueel (2-3, 7-10) collectief (1, 4-6); landschap (1-5) anders (6-10)
	<i>Consument</i>
3	Landschap als woonmotief
8	Recreatie in en rond gemeente
9	Recreatie elders
24	Gewenste bijdrage van private actoren aan landschapsontwikkeling (1-5, 7)
	<i>Kiezer</i>
21	Kiezen voor landschap bij rode en groene functies
25	Interesse in lokale plannen
22	Actie- (2-4) en offerbereidheid (1,5)

II Motivatie

Vraag	
	<i>Betrokkenheid</i>
23	Belang van landschap (1-2, 4, 6-8)
4	Gehechtheid aan landschap in en rond de gemeente
5	Aantrekkelijkheid landschap in en rond de gemeente
6	Reden aantrekkelijkheid
10	Historie landschap in en rond de gemeente
	<i>Waardering veranderingen</i>
11	Oordeel vernieuwingen in en rond de gemeente
12	Veranderingen in landschap in en rond de gemeente
13	Oordeel veranderingen in en rond de gemeente
14	Zorgen over landschap in en rond de gemeente
	<i>Leefstijl</i>
TNS NIPO	WIN-segmenten

III Omstandigheden

Vraag	
TNS NIPO	Leeftijd, opleiding
TNS NIPO	Woningtype (met of zonder tuin)
1	Woonduur
2	Bebouwde kom
TNS NIPO	Locatie (omvang gemeente, provincie)

IV Landschapsbeleid

Vraag	
7	Voorzieningen recreatie
19	Lokaal beleid voor landschap gebeurt (on)voldoende
20	Oordeel lokaal bestuur
23	Belang van bijdrage overheid aan landschap (3, 5); vraag 24 (6, 8)
26	Ideeën hoe burgers meer te betrekken

2.4 Verdere analyse

Het blok *omstandigheden* zal worden beschreven aan de hand van de belangrijkste sociaaldemografische factoren (leeftijd en opleiding) en de woonfactoren (woonduur, locatie en woningtype). Dit gebeurt in hoofdstuk 3 waar het overzicht van de respondenten aan de orde komt. In het overzicht van de respondenten is ook de representativiteit van de WIN-segmenten (motivatie) opgenomen.

Het blok *motivatie* van de respondenten voor landschap wordt in hoofdstuk 4 beschreven. Dit gebeurt aan de hand van de betrokkenheid van respondenten bij het landschap in en rond hun gemeente en de veranderingen die zij ervaren.

Het blok *activiteiten* voor landschap met de participatie of interesse hiervoor komt in hoofdstuk 5 aan de orde (figuur 2.5). Hoofdstuk 6 gaat in het blok gepercipieerd *landschapsbeleid*.

In hoofdstuk 7 wordt een analyse gemaakt van de redenen waarom burgers participeren of in landschap geïnteresseerd zijn door de *activiteiten* als respectievelijk Beschermer, Consument en Kiezer in verband te brengen met de *omstandigheden*, *motivatie* en *landschapsbeleid*.

<i>Beschermer</i>	<i>Consument</i>	<i>Kiezer</i>
- Financiële steun aan organisaties voor landschap - Landschapsbeheer	- Woonmotief - Lokale recreatie - Financiële bijdrage private actoren	- Meer rood of groen - Participatie in plannen - Extra belasting betalen

Figuur 2.5 Participatie in activiteiten voor landschap en interesse hiervoor

Statistische analyse

Om te analyseren of er een samenhang bestaat tussen de verdeling van twee of meer variabelen, zijn er respectievelijk bivariate en multivariate analyses mogelijk. Bivariate analyses die worden gebruikt, zijn hoofdzakelijk Compare Means en Chi-square (als de variabelen niet nominaal zijn). Multivariate analyses zijn vooral factoranalyses.

Voor de verdere hoofdstukken geldt dat waar melding wordt gemaakt van een significante relatie tussen twee antwoorden, dit uitgaat van een betrouwbaarheid van minimaal 95%. Wordt er gesproken over betrouwbare constructen, dan zal Cronbachs alfa minimaal 0,6 moeten zijn. In het sociaalwetenschappelijk onderzoek geldt 0,7 als goed.

3. Respondenten en hun omstandigheden

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de response beschreven en de mate waarin deze representatief is voor de onderzoekspopulatie. De representativiteit wordt gemeten aan de hand van de sociaaldemografische factoren en de leefstijlen (3.2). Aangezien het onderzoek zich sterk op het landschap in en rond de eigen gemeente richt, wordt ook ingegaan op de woonlocatie (3.3). Uitgezonderd de leefstijlen maken de genoemde variabelen deel uit van het blok *omstandigheden* (figuur 2.4 linksboven).

3.2 Sociaaldemografische factoren

TNS NIPO kan uit haar panel representatieve steekproeven trekken op basis van een aantal bevolkingsgegevens volgens de *Gouden Standaard* (CBS). Aangezien de variabelen en de aanwezigheid in de steekproef nog niets zeggen over de deelname, is een check ingebouwd om een representatieve response te realiseren op vijf variabelen: leeftijd, opleiding, sekse, etniciteit en locatie.

De onderzoekspopulatie bevat de Nederlandse bevolking tussen 20 en 75 jaar en betreft 11,3 miljoen inwoners. De steekproef bevat 1.350 panelliden. Het aantal respondenten bedraagt 1.070 Dit betekent dat de response 79% bedraagt. De dataverzameling heeft in juni 2007 plaatsgevonden. De respondenten hebben de enquête positief beoordeeld (gemiddeld 7,3). De benodigde tijd voor het invullen van de enquête bedroeg 15 minuten.

Een hoge response levert een goede voorwaarde om tot een representatieve samenstelling van de respondenten te komen. Immers niet alleen respondenten die zich nauw betrokken voelen bij het onderzoeksthema hebben gereageerd, maar ook respondenten voor wie dit minder geldt. Dit blijkt ook uit de vergelijking van de vijf sociaaldemografische kenmerken in dit onderzoek, namelijk leeftijd, opleiding, sekse, etniciteit en locatie. Deze komen in de response bijna naadloos overeen met die uit de onderzoekspopulatie. De resultaten zijn dus representatief voor de Nederlandse bevolking. Waar de representativiteit kan worden vergroot (leeftijd en opleiding), is de response hergewogen naar de verdeling in de onderzoekspopulatie (tabel 3.1).

Tabel 3.1 *Onderzoekspopulatie en response naar leeftijd, opleiding, sekse, etniciteit en locatie (%)*

Kenmerk	Onderzoekspopulatie N =11,3 miljoen	Response n = 1.070
Leeftijd		
- 20-34	27	28
- 35-54	40	44
- 55-75	33	28
Opleiding		
- tm vmbo	34	29
- mbo	38	40
- hbo en wo	29	31
Locatie		
- aggl. A'dam, Rotterdam, Den Haag	18 28	17 27
- Overig westen	11	11
- Noorden	21	20
- Oosten	22	26
- Zuiden		
Sekse		
- Man	50	50
- Vrouw	50	50
Etniciteit		
- Niet-westers allochtoon (TSMa)	10 90	11 89
- Autochtoon en westers allochtoon		

Bron: Onderzoekspopulatie: CBS, Statline, 2007; Response: TNS NIPO (2007).

Daarnaast zien we op basis van de WIN-segmenten dat de verschillende leefstijlen van de respondenten nagenoeg overeen komen met die van het panel van TNS NIPO (tabel 3.2). De WIN-segmenten hangen deels samen met de sociaaldemografische kenmerken leeftijd en opleiding. Luxezoekers en zakelijken zijn gemiddeld jonger en zorgzamen zijn gemiddeld ouder dan de rest. Zorgzamen en behoudenden zijn vaker lager opgeleid, zakelijken en ruimdenkers zijn vaker hoger opgeleid.

Tabel 3.2 Representativiteit response naar WIN-segmenten (%)

WIN-segment	TNS NIPO N = 200.000	Response n = 1.070
Zorgzamen	15	16
Behoudenden	17	16
Genieters	11	8
Luxezoekers	11	11
Zakelijken	8	8
Ruimdenkers	6	7
Geëngageerden	11	11
Evenwichtigen	22	23
Totaal	100	100

Bron: TNS NIPO (2007).

3.3 Woonlocatie

Van de respondenten woont 47% in gemeenten met minder dan 50.000 inwoners en 53% in gemeenten met meer dan 50.000 inwoners (tabel 3.3). Op basis van dit aantal inwoners, zullen gemeenten ook als kleiner of 'landelijk' en groter of 'stedelijk' worden gedefinieerd.

Tabel 3.3 Respondenten naar inwonertal van gemeenten (%)

Inwonertal gemeenten	Gemeenten
Landelijk	47
- Minder dan 20.000	13
- 20.000-50.000	34
Stedelijk	53
- 50.000-100.000	22
- 100.000-400.000	21
- Meer dan 400.000	10
Totaal	100

Bron: TNS NIPO (2007).

De WIN-segmenten verschillen qua woonplaats. Zorgzamen wonen vaker in de landelijke gemeenten met 20.000-50.000 inwoners, luxezoekers vaker in de kleinere stedelijke gemeenten met 50.000-100.000 inwoners en ruimdenkers vaker in de drie grote steden. Van de respondenten woont 93% binnen de bebouwde kom en 7% buiten de bebouwde kom. Verder heeft 27% altijd in de huidige gemeente gewoond, 32% is er twintig jaar of langer geleden naar toe verhuisd, 17% tien tot twintig jaar geleden en de rest (24%) woont er korter dan tien jaar. De woonduur in de landelijke en de stedelijke gemeenten verschilt niet sterk van elkaar. In de stedelijke gemeenten tot

400.000 inwoners wonen meer mensen er korter dan tien jaar, maar in de drie grote steden juist weer niet.

Het type woning geeft een indruk van de mate waarin de respondenten zelf een tuin onderhouden en zo aan landschap kunnen bijdragen. Bewoners van een flat of etagewoning (24%) hebben hier minder kans toe en bewoners met een twee onder een kap, vrijstaand huis of een boerderij (samen 24%) juist meer. De andere helft met een hoekhuis of tussenwoning vormt hierbij een tussengroep (52%). Het merendeel van de respondenten heeft een auto (60%), een deel heeft er twee of meer (29%) of heeft juist geen auto (11%).

3.4 Conclusies

Op basis van een representatieve enquête onder 1.070 respondenten van 20 tot 75 jaar kunnen de volgende resultaten met betrekking tot de *omstandigheden* worden gemeld. Qua woonlocatie woont 47% in landelijke gemeenten met minder dan 50.000 inwoners en 53% in stedelijke gemeenten met meer dan 50.000 inwoners. Een landelijke woongemeente betekent ook dat men vaker een huis met een tuin en twee auto's heeft. Een kwart van de respondenten heeft altijd in een gemeente gewoond, een derde is er langer dan twintig jaar geleden naar toe verhuisd en de rest woont er meer recent. Hierbij zijn geen grote verschillen tussen bewoners in landelijke en stedelijke gemeenten geconstateerd.

4. Motivatie voor landschap

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op het blok *motivatie* van burgers voor landschap (figuur 2.4 rechtsboven). De volgende paragraaf gaat in op de betrokkenheid van burgers met het landschap (4.2). Vinden ze landschap belangrijk, is het een belangrijk motief om in een gemeente te wonen, voelen ze zich eraan gehecht en hoe beoordelen ze hun landschap? Vervolgens belichten we de veranderingen in het landschap en het feit of mensen zich hier zorgen over maken (4.3). Nagegaan wordt of de motivatie voor landschap samenhangt met de leefstijlen (4.4). Het hoofdstuk sluit af met de belangrijkste conclusies (4.5).

4.2 Betrokkenheid

De vraag is in hoeverre landschap bij Nederlanders op de agenda staat. Aan de hand van een aantal stellingen is naar hun betrokkenheid gevraagd (tabel 4.1). De resultaten laten zien dat landschap belangrijk gevonden wordt. De respondenten hechten belang aan een aantrekkelijk landschap (83%). Zij vinden echter ook dat Nederland lelijker wordt (51%) en voelen zich maar ten dele persoonlijk verbonden met hun woonomgeving (50%). Over de verhouding tussen landschap en economische ontwikkeling is men minder uitgesproken: 26% vindt dat landschap geen belemmering mag zijn en 37% juist wel.

Factoranalyse laat zien dat de antwoorden in drie factoren te onderscheiden zijn en 65% van de variatie verklaren. De antwoorden die tot een factor behoren, zijn samen te vatten onder de noemer zorg (Z), betrokken (B) en vluchter (V). Zie bijlage 2 voor de statistische achtergrond. Alleen de samenhang tussen de antwoorden voor wel of geen Zorg is voldoende consistent (Cronbachs alfa 0,69) om als indicator van het 'belang van landschap' te kunnen worden gebruikt.

Tabel 4.1 *Belang van landschap (%)*

	(Helemaal) mee eens	Niet mee oneens/eens	(Helemaal) niet mee eens	Factor a)
Ik hecht aan een aantrekkelijk landschap	83	16	1	B
Nederland wordt lelijker	51	28	21	V
Ik voel me persoonlijk verbonden met het landschap in mijn omgeving	50	37	13	B
Landschap mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang	26	37	37	Z
Voor een mooi landschap ga ik liever naar het buitenland	17	26	57	V
We maken ons te veel zorgen over de toekomst van het landschap in Nederland	16	28	56	Z
Al die aandacht voor landschap is overdreven	6	25	69	Z

a) Z = zorg; B = betrokken; V = vluchter.

Kijken we naar de gehechtheid aan het landschap in en rond de eigen gemeente, dan blijkt deze groot te zijn. Van de respondenten voelt 74% zich (zeer) gehecht, 10% weinig of niet gehecht en 16% vormt een tussengroep. Op een schaal van 1 (niet) tot 5 (veel), is de gemiddelde gehechtheid 3,9. De mate van gehechtheid aan het landschap hangt samen met het inwonertal van een gemeente. Naarmate een gemeente minder inwoners heeft, neemt de gehechtheid toe. Het verschil is alleen significant voor het grove onderscheid tussen (stedelijke) gemeenten met meer dan 50.000 inwoners (gemiddeld 3,8) en (landelijke) gemeenten met minder dan 50.000 inwoners (gemiddeld 4,0).

De aantrekkelijkheid van het landschap in en rond de eigen gemeente blijkt ook hoog. Van de respondenten vindt 74% het landschap (zeer) aantrekkelijk, 5% niet of weinig aantrekkelijk en 21% vormt een tussengroep. Op een schaal van 1 (niet) tot 5 (veel), is de gemiddelde aantrekkelijkheid 3,9. Naarmate een gemeente minder inwoners en daardoor waarschijnlijk meer onbebouwd landschap heeft, neemt de gewaardeerde aantrekkelijkheid significant toe (van 3,7 in gemeenten met meer dan 100.000 inwoners naar 4,1 in gemeenten met minder dan 20.000 inwoners). De reden waarom burgers hun landschap al of niet aantrekkelijk vinden, kan gelegen zijn in een aantal kenmerken. Kenmerken die een belangrijke rol spelen, zijn: het natuurlijk karakter, zintuiglijke indrukken (kleuren, geuren en geluiden), beleving van de seizoenen, afwisseling en de verzorgdheid van het landschap (tabel 4.2). Opvallend is dat de fysieke en morfologische kenmerken die bij het vaststellen van de kernkwaliteiten van een landschap door deskundigen vaak worden genoemd, zoals openheid, eenheid en historisch karakter van het

landschap, voor de gemiddelde burger minder relevant lijken te zijn. Voor de burger lijken de belevingsaspecten belangrijker. Ook bij de voorkeuren van burgers in Nationale Landschappen blijkt de prioriteit van belevingsaspecten hoger dan internationaal zeldzame (fysieke en morfologische) kenmerken (Goossen en De Boer, 2006).

Factoranalyse laat zien dat de antwoorden (zonder 'mogelijkheden wat ik zelf kan doen') slechts 43% van de variantie verklaren. Dat is niet hoog. Uit de samenhang tussen de antwoorden komen twee factoren, te weten beleving (B) en fysiek (F) (bijlage 2). Alleen de samenhang tussen de antwoorden van wel of geen Beleving is voldoende consistent (Cronbachs alfa 0,64) om als indicator van de 'Kenmerken van een aantrekkelijk landschap' te kunnen worden gebruikt.

Tabel 4.2 Kenmerken die de aantrekkelijkheid van het landschap bepalen (%)

Kenmerk	Belangrijk	Factor a)
Natuurlijk karakter van het landschap	91	B
Kleuren, geuren en geluiden die je kunt ervaren	91	B
Verschillende seizoenen die je kunt beleven	89	B
Afwisseling en variatie in het landschap	89	F
Verzorgdheid van het landschap	89	F
Inrichting van het landschap voor landbouw, natuur etc.	87	F/B
Openheid van het landschap	80	F
Eenheid, samenhang van het landschap	76	F
Historisch karakter van het landschap	76	B
Mogelijkheden wat ik zelf aan activiteiten in het landschap kan doen	61	

a) B = beleving; F = fysiek

Een van de kenmerken dat een landschap betekenis zou kunnen geven, is het historisch karakter ervan. Vinden respondenten naast moderne ontwikkelingen ook nog sporen van vroeger gebruik, zoals oude molens, boerderijen, bomen, bruggen en beken. Van de respondenten ziet 30% (heel) veel sporen, 31% (heel) weinig sporen en 39% vormt een tussengroep die niet veel of weinig sporen terug ziet. Sporen van vroeger gebruik worden significant vaker gevonden naarmate de gemeenten minder inwoners hebben.

4.3 Oordeel veranderingen

Heeft het landschap veranderingen ondergaan, dan is de vraag hoe mensen deze beoordelen. Allereerst komt het tempo en de inpassing van vernieuwingen in het landschap aan de orde (tabel 4.3). Uit de antwoorden valt geen duidelijke lijn af te leiden. Nederlanders vinden de veranderingen iets vaker vlug (33%) dan langzaam (22%) gaan. Zowel het inpassen van de bebouwing (49%) als de infrastructuur (55%) vindt men niet duidelijk goed of slecht verlopen.

Tabel 4.3 *Beoordeling vernieuwingen in het landschap (%)*

	(Heel) langzaam	Niet langzaam of vlug	(Heel) vlug
Veranderingen in het landschap gaan hier	22	45	33
	(heel) goed	niet goed of slecht	(heel) slecht
De inpassing van nieuwe woningen en bedrijven in het landschap gebeurt hier	23	49	28
De inpassing van nieuwe infrastructuur in het landschap gebeurt hier	20	55	25

Als tweede speelt de vraag of de Nederlanders de veranderingen in het landschap in en rond de gemeente voor zichzelf als een vooruit- of achteruitgang zien. Van alle respondenten beoordeelt 25% de veranderingen in het landschap in en rond de gemeente als een (grote) vooruitgang, 35% vindt deze een (grote) achteruitgang en de overige 42% vindt deze geen duidelijke voor- of achteruitgang. Men neigt dus iets meer naar het beoordelen van veranderingen als een achteruitgang (gemiddeld 2,8 op een schaal van 1 = achteruitgang tot 5 = vooruitgang). Er is hierbij geen duidelijk onderscheid naar gemeenten.

Gevraagd is ook naar de specifieke veranderingen die naar een voor- of achteruitgang hebben geleid (tabel 4.4). Veranderingen die het vaakst als een vooruitgang worden genoemd, hebben een groen karakter en betreffen de aanleg van fiets- en wandelpaden (60%), natuurontwikkeling (45%) en het aanbrengen van recreatieve voorzieningen (41%). De veranderingen die het vaakst als een achteruitgang worden ervaren, hebben een rood karakter en betreffen woningbouw (66%), aanleg van bedrijventerreinen (64%) en meer geluid (54%).

Tabel 4.4 Oordeel ruimtelijke veranderingen voor het landschap in en rond de gemeente (%)

Verandering	Vooruitgang	Achteruitgang	Saldo a)	Niet plaats-gevonden	Weet ik niet
Aanleg fiets- en wandelpaden	60	7	53	21	12
Recreatieve voorzieningen	41	11	40	31	17
Natuurontwikkeling	45	11	34	26	18
Meer verlichting	17	21	-4	42	21
Aanleg van wegen	17	49	-32	24	10
Afname van landbouw	9	44	-35	22	25
Woningbouw	22	66	-44	6	8
Aanleg bedrijventerrein	10	64	-54	16	10
Meer geluid	2	54	-54	29	15

a) % respondenten met oordeel 'Vooruitgang' - % respondenten met oordeel 'Achteruitgang'. Een negatief saldo betekent dat deze verandering vooral als negatief wordt beoordeeld.

Hoewel 35% van de burgers de veranderingen een (grote) achteruitgang vindt, maken zij zich minder zorgen over de toekomst van het landschap in en rond hun gemeente. Slechts 15% maakt zich (heel) veel zorgen over de toekomst van het landschap in en rond hun gemeente, 34% (heel) weinig en 51% vormt een tussengroep. Op een schaal van 1 (niet) tot 5 (veel), is de gemiddelde zorg over de toekomst van het landschap 2,8.

4.4 Samenhang met de leefstijlen

Een deel van de motivatie om (n)iets met landschap te willen doen, hoeft niet direct vanuit het landschap te zijn gemotiveerd, maar kan vanuit een algemener maatschappelijk perspectief of leefstijl zoals via de WIN-segmenten zijn verwoord. De vraag is of er enige samenhang bestaat tussen de motivatie voor het landschap in en rond de gemeente en de WIN-segmenten. Geanalyseerd is of de gemiddelde gehechtheid aan het landschap, de aantrekkelijkheid ervan en de zorgen over de toekomst van het landschap in en rond de gemeente hiermee samenhangen (tabel 4.5). De WIN-segmenten blijken significant te verschillen in de mate van gehechtheid en aantrekkelijkheid, maar verschillen weinig in de mate waarin zij zich zorgen maken over de toekomst van het landschap in en rond hun gemeente.

Tabel 4.5 WIN-segmenten naar gemiddelde gehechtheid, aantrekkelijkheid en zorgen om het landschap (1 = niet; 5 = veel)

WIN-segment	Gehechtheid *	Aantrekkelijkheid**	Zorgen	Totaal***
Genieters	3,6 (1)	3,6 (1)	2,7	9,9 (1)
Zakelijken	3,6 (1)	3,7 (1,2)	2,7	10,0 (1,2)
Luxezoekers	3,7 (1)	3,8 (1-3)	2,6	10,1 (1,2)
Behoudenden	3,9 (1,2)	3,8 (1-3)	2,8	10,5 (1-3)
Evenwichtigen	4,0 (1,2)	3,9 (2,3)	2,8	10,7 (2,3)
Ruimdenkers	4,0 (1,2)	3,9 (2,3)	2,9	10,8 (3)
Zorgzamen	4,1 (2)	4,0 (3)	2,8	10,9 (3)
Geëngageerden	4,1 (2)	4,0 (3)	2,9	11,0 (3)
Totaal	3,9	3,8	2,8	10,5

Post Hoc Test (allen df=7), p = 0.000: * 2 groepen; ** 3 groepen; *** 3 groepen.
Bron: TNS NIPO, 2007.

Op basis van deze drie motivaties voor landschap (of twee als de zorgen over de toekomst van het landschap buiten beschouwing blijven) blijken ruimdenkers, zorgzamen en geëngageerden het meest gemotiveerd en genieters, zakelijken en luxezoekers het minst. De behoudenden en evenwichtigen vormen een tussengroep (figuur 4.1). De WIN-segmenten die meer voor landschap gemotiveerd zijn, zijn meer op anderen gericht. WIN-segmenten die minder voor landschap zijn gemotiveerd, kiezen eerder voor ontwikkeling of zijn meer op zichzelf gericht.

Figuur 4.1 WIN-segmenten en hun motivatie voor landschap

4.5 Conclusies

De *motivatie* van burgers voor het landschap toont zich op diverse manieren. Burgers hechten belang aan een aantrekkelijk Nederlands landschap (83%), maar vinden ook dat Nederland lelijker wordt (51%). Lokaal voelt driekwart zich gehecht aan het landschap en vindt het aantrekkelijk vanwege een natuurlijk karakter, kans op zintuiglijke indrukken, beleving van de seizoenen, afwisseling, maar ook verzorgdheid. Een aantrekkelijk landschap stelt burgers in staat om wat te ervaren, morfologische kenmerken worden minder genoemd. Burgers die meer dan gemiddeld voor landschap zijn gemotiveerd (meer gehechtheid en aantrekkelijkheid) behoren vaker tot een leefstijl die op anderen is gericht.

Burgers vinden de veranderingen in het landschap vaker vlug dan langzaam gaan, maar beoordelen de inpassing van vernieuwingen in het landschap als voldoende. Ruimtelijke veranderingen worden neutraal beoordeeld (40%), of als een achteruitgang (35%) dan wel als een vooruitgang (25%) gezien. Veranderingen die het vaakst als een achteruitgang worden ervaren, hebben een rood karakter en betreffen woningbouw, aanleg van bedrijventerreinen en meer geluid. Veranderingen die als een vooruitgang worden genoemd hebben een groen karakter en betreffen de aanleg van fiets- en wandelpaden, natuurontwikkeling en het aanbrengen van recreatieve voorzieningen.

5. Activiteiten voor landschap

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op het blok *activiteiten* van burgers met landschap (figuur 2.4 midden). Achtereenvolgens komen de domeinen als Beschermer (5.2), Consument (5.3) en als Kiezer (5.4) aan de orde. In elke paragraaf wordt ingegaan op de participatie en de interesse voor bepaalde activiteiten. Het hoofdstuk sluit af met de belangrijkste conclusies (5.5).

5.2 Beschermer

Bij de activiteiten als Beschermer gaan we in op de mate en wijze waarin men zich over het landschap informeert, financiële steun geeft aan organisaties die landschap een warm hart toedragen en bijdraagt aan landschapsbeheer.

Informatie over landschap is er in soorten en maten (tabel 5.1). 71% heeft een of meer informatiebronnen over landschap geraadpleegd (een informatiebron: 20%; twee informatiebronnen: 20%; drie of meer informatiebronnen: 31%). 29% heeft nergens naar geïnformeerd. De meeste aandacht gaat uit naar de berichten in de plaatselijke krant en informatie van de gemeente.

Tabel 5.1 Gebruikte informatiebronnen voor landschap (%)

Informatiebron	Gebruiker
Berichten lezen in de plaatselijke krant over het landschap in en rond mijn gemeente	54
Informatie van de gemeente	38
Bezoekerscentrum over natuur en landschap bezocht	23
Informatie van organisaties voor natuur- en landschapsbeheer	19
Lezen over cultuurhistorie of geschiedenis van de streek	19
Deelname aan excursie door het landschap of rondleiding in monument	11
Boerderij met natuur- en landschapsbeheer bezocht	7

Vooraf de WIN-segmenten die sterk op anderen zijn gericht (geëngageerden 81% en ruimdenkers 79%) maken gebruik van de informatie over landschap, terwijl de WIN-segmenten die sterk op zichzelf zijn gericht

(luxezoekers 60% en genietters 61%) juist minder vaak informatiebronnen over landschap raadplegen.

Een van de activiteiten als Beschermers betreft het lidmaatschap van of donatie aan een organisatie die (mede) actief is voor landschap (tabel 5.2). Van de respondenten (en diens huishouden) is 39% lid of heeft een donatie gedaan aan een of meer organisaties (een organisatie: 23%; twee of meer organisaties: 16%). 61% heeft dit aan geen van de organisaties gedaan. De meeste aandacht gaat uit naar de (inter)nationale natuurorganisaties die mede iets voor landschap doen (Wereld Natuurfonds: 23%; Natuurmonumenten: 21%). Een bijdrage aan een provinciale of lokale organisatie komt minder voor.

Tabel 5.2 Lidmaatschap of donatie aan een van de volgende organisaties (mede) voor landschap (%)

Organisatie	Lidmaatschap en/of donatie
Wereld Natuurfonds (WNF)	23
Natuurmonumenten	21
Vogelbescherming	6
Provinciaal landschap	5
Cultuurhistorische vereniging	3
Lokale (agrarische) natuur- of landschapsvereniging	1

Kijken we naar het aantal respondenten dat actief is met landschapsbeheer, dan blijkt 34% een of meer activiteiten voor landschap te hebben gedaan (een activiteit: 27%; twee of meer activiteiten: 7%), 66% heeft niets gedaan (tabel 5.3). De meeste aandacht gaat uit naar activiteiten op het eigen erf die tot het tuinieren behoren (27%). Elders doet 9% als vrijwilliger een of meer activiteiten voor landschap.

Tabel 5.3 Participatie in activiteiten voor landschapsbeheer (%)

Activiteit	Participatie
Op eigen erf bomen snoeien en knotten, poelen schonen, houtwallen afzetten	27
Elders onderhoud of aanleg van bomen, bosjes, poelen, houtwallen etc	4
Onderhoud van een monumentaal gebouw	2
(Weide)vogelbescherming	2
Inventarisatie van landschapselementen, dier- of plantsoorten, heemstudie	2
Onderhoud van routes en paden	2
Aanleg streekeigen (erf)beplanting volgens advies landschapsvereniging of -beheer	1
Geven van landschapseducatie, lezingen en rondleidingen	1
Bestuurlijk werk landschapsorganisatie, buurtoverleg over groenbeheer	1

Respondenten noemen zowel individuele als collectieve redenen voor hun bijdrage. De belangrijkste individuele redenen zijn het plezier in de activiteit en het verbeteren van eigen huis en erf. De belangrijkste collectieve redenen zijn de zorg over de aantasting voor het landschap en de bijdrage aan de verbetering van de woonomgeving.

Tabel 5.4 Redenen activiteit (%)

Activiteit	Speelt een rol
Plezier in de activiteit	48
Aantasting of bedreiging van het landschap	45
Verbetering van mijn woonomgeving	45
Verbetering van mijn huis en erf	36
Aanbod van activiteiten is goed bereikbaar	32
Steun aan organisatie die zich inzet voor landschap	24
Steun aan medebewoners die zich inzetten voor landschap	19
Persoonlijk gevraagd	18
Ontmoeten van mensen met zelfde interesse	17
Vrienden en familie doen dit ook	11

Gevraagd is ook de interesse van respondenten die de betreffende activiteit nu niet doen (tabel 5.5). Van de respondenten zou 32% geïnteresseerd zijn om activiteiten voor landschapsbeheer te verrichten. Ook hierbij gaat de aandacht vooral naar activiteiten op het eigen erf (20%). In totaal wil 17% als vrijwilliger aan een of meer activiteiten elders bijdragen. Ten opzichte van de huidige activiteiten (tabel 5.3) valt op dat er wat meer belangstelling is voor activiteiten die minder met het tuinieren van doen hebben (weidevogelbescherming, bestuurlijk werk, onderhoud monumentaal gebouw, inventarisatie landschapselementen en onderhoud van routes).

Verder valt in tabel 5.5 op dat veel geïnteresseerden al activiteiten voor landschapsbeheer doen. De interesse betreft dus vooral een uitbreiding van taken door mensen die al actief zijn. Een toename van het aantal actieve mensen die nu niets doen ligt het meest voor de hand bij bestuurlijk werk, onderhoud van een monumentaal gebouw en het onderhoud van routes en paden.

Tabel 5.5 Interesse voor activiteiten met landschapsbeheer (%)

Activiteit	Interesse	Doet al andere activiteiten
Op eigen erf bomen snoeien en knotten, poelen schonen, houtwallen afzetten	20	89
Elders onderhoud of aanleg van bomen, bosjes, poelen, houtwallen enzovoort	4	80
(Weide)vogelbescherming	4	87
Bestuurlijk werk landschapsorganisatie, buurtoverleg over groenbeheer	4	65
Onderhoud van een monumentaal gebouw	3	60
Inventarisatie van landschapselementen, dier- of plantsoorten, heemstudie	3	70
Onderhoud van routes en paden	3	67
Geven van landschapseducatie, lezingen en rondleidingen	2	75
Aanleg streekeigen beplanting volgens advies landschapsvereniging/beheer	1	87

Combineren we de totaalresultaten van de burgers als Beschermer dan blijkt dat de meerderheid niets doet en ook geen interesse heeft (59%). Daarnaast heeft een kwart van de mensen die nu al iets doet, interesse om haar activiteiten uit te breiden (25%). De toename van mensen die wat wil doen en nu nog niets doet is beperkt (7%). Verder doet 9% nu iets, maar heeft geen verdere interesse.

5.3 Consument

Bij de activiteiten als Consument gaan we in op het landschap als woonmotief, als recreatiedoel en als reden om private gebruikers hiervoor te laten betalen.

Voor veel respondenten is het landschap een belangrijk motief geweest om in een gemeente te gaan of blijven wonen. Voor 62% is dit (zeer) belangrijk geweest, 15% (zeer) onbelangrijk en 23% vond dit als tussengroep niet belangrijk of onbelangrijk.

Als recreatiedoel blijkt het landschap in en rond de gemeente door 38% een of meer keren per week bezocht te worden, 19% doet dit maandelijks en 43% niet of hooguit incidenteel (tabel 5.6). Veel inwoners zien het lokale landschap dus niet als motief voor een recreatiebezoek. Elders in Nederland recreëert men minder vaak: 5% doet dit wekelijks of vaker, 14% maandelijks en 81% niet of incidenteel.

Tabel 5.6 *Mate van recreatief landschapsbezoek in en rond gemeente en elders in Nederland (%)*

Locatie	Niet of incidenteel	Maandelijks	Wekelijks of vaker
In en rond gemeente	43	19	38
Elders in Nederland	81	14	5

De overheid wil andere partijen meer betrekken bij landschapsontwikkeling. De consumptie van het landschap is deels ook privaat. Van producenten en van consumenten kan een opslag worden gevraagd op de prijs zonder deze regelgeving om landschapsontwikkeling en onderhoud te realiseren. Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre actoren die profiteren van een mooi landschap zouden moeten meebetalen aan behoud of ontwikkeling hiervan (tabel 5.7).

Tabel 5.7 *Oordeel over medeverantwoordelijkheid voor landschap*

Actor	(Helemaal) mee eens (%)	Niet mee oneens/ eens (%)	(Helemaal) niet mee eens (%)	Weet ik niet (%)	Factor a)
Projectontwikkelaars met bouwactiviteiten in het landschap moeten aan het onderhoud mee betalen.	70%	11%	14%	5%	B
Bedrijven die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud mee betalen.	58%	17%	21%	4%	B
Campings en horeca die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud mee betalen.	55%	21%	21%	3%	B
Toeristen die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud mee betalen.	33%	31%	32%	4%	B
Burgers doen al genoeg voor het landschap in hun gemeente.	20%	41%	16%	23%	
Burgers die in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving wonen, moeten aan het onderhoud mee betalen.	15%	41%	39%	5%	B

a) B = betalen.

De resultaten laten zien dat het hemd nader is dan de rok. Producenten die wat verder van de burgers afstaan worden vaker geacht een financiële bijdrage te leveren voor behoud en ontwikkeling van het landschap (projectontwikkelaars 70%, bedrijven 58% en campinghouders 55%). Van consumenten wiens rol voor de gemiddelde burger dichterbij is, wordt minder snel een financiële bijdrage verwacht (toeristen 33%, burgers 20%, bewoners 15%).

Factoranalyse (zonder 'burgers doen al genoeg') laat zien dat de antwoorden 50% van de variantie verklaren en in slechts een factor samen te vatten zijn, te weten: betalen (bijlage 2). De samenhang tussen de antwoorden voor wel of niet betalen (B) is goed (Cronbachs alfa 0,74) om als indicator van medeverantwoordelijkheid te kunnen worden gebruikt.

5.4 Kiezer

Bij de activiteiten als Kiezer gaan we in op de prioriteit voor landschap als er een afweging tussen rode en groene functies moet worden gemaakt, de participatie in lokale plannen en de actie- en offerbereidheid.

Als het aan de burgers zou liggen, ligt de prioriteit vaker bij de groene dan de bij rode functies (tabel 5.8). De uitzondering betreft het bouwen van woningen. Respondenten geven meer prioriteit aan het bouwen van 100 huizen dat meer groen kost dan aan een flat met 100 appartementen in hun gemeente.

Hiervoor is aangegeven dat de prioriteit voor groene functies ten opzichte van rode functies hoog is. In sociaalwetenschappelijk onderzoek is echter bekend dat een bepaalde voorkeur nog weinig zegt over de realisatie ervan als er geen rekening wordt gehouden met andere voorkeuren en realisatiemogelijkheden. Het ligt buiten de mogelijkheden van dit onderzoek om dit allemaal te vragen. Wel kan enig inzicht worden gegeven in de gewenste eigen participatie bij lokale plannen en de actie- en offerbereidheid voor landschap.

Tabel 5.8 Afweging van rode en groene functies in gemeente (%)

	Meer voor rood	Meer voor groen	Groene functies
Rode functies			
Zorgen voor een nieuw bedrijventerrein in mijn gemeente	15	85	Zorgen dat boeren in mijn gemeente het landschap onderhouden
Meer woningen in mijn gemeente	17	83	Meer natuur in mijn gemeente
100 nieuwe huizen in mijn gemeente	64	36	1 nieuwe flat met 100 appartementen in mijn gemeente
Nieuwe rondweg in mijn gemeente	18	82	Nieuwe natuur in mijn gemeente

De participatie bij de lokale plannen (tabel 5.9) betreft vooral de behoefte om hierover geïnformeerd te worden (51%). Een kleiner deel van de bewoners (25%) gaat verder en wil minimaal meedenken en soms ook meebeslissen over deze plannen. Er zijn ook bewoners die het niet nodig vinden om bij deze plannen betrokken te zijn (15%) of het niet weten (9%).

Tabel 5.9 Interesse in lokale plannen (%)

Type betrokkenheid	Participatie
Ik zou geïnformeerd willen worden over deze plannen	51
Ik zou willen meedenken over deze plannen	13
Ik zou willen meebeslissen over deze plannen	10
Ik zou willen meewerken aan het uitvoeren van deze plannen	1
Ik wil los van de overheid met andere bewoners werken aan landschap in mijn gemeente	1
Ik vind het niet nodig bij deze plannen betrokken te zijn	15
Weet ik niet	9
Totaal	100

Als burgers gevraagd wordt naar hun bereidheid om een bijdrage te leveren aan het landschapsbeleid dan is hun actiebereidheid groter dan hun offerbereidheid (tabel 5.10). Men protesteert liever tegen een bedreiging voor landschap of stemt op een politieke partij die landschap prioriteit geeft dan meer gemeentebelasting of inkomstenbelasting ten behoeve van het landschap te gaan betalen. Net als bij de potentiële bijdrage als Consument blijkt ook hier het hemd nader dan de rok. Dit is ook al in eerder onderzoek gebleken (De Bakker et al., 2007). Kortom, de prioriteit voor meer groene functies in de gemeente vertaalt zich (nog) niet in een grote offerbereid voor landschap.

Factoranalyse laat zien dat de antwoorden 73% van de variantie verklaren en in een twee factoren samen te vatten zijn, te weten: financieel offer (O) en actie (A) (bijlage 2). De samenhang tussen de antwoorden voor wel of geen financieel offer is voldoende (Cronbachs alfa 0,77) om als indicator voor de offerbereid te kunnen worden gebruikt.

Tabel 5.10 Actie- en offerbereidheid voor landschap (%)

	Positief	Negatief	Weet ik niet	Factor a)
<i>Actiebereidheid</i>				
Protest als het landschap in en rond mijn gemeente bedreigd wordt	61	20	19	A
Stemmen op een politieke partij die landschap prioriteit geeft	51	23	26	A
<i>Offerbereidheid</i>				
Meer gemeentebelasting betalen voor landschapsbeheer in mijn gemeente	25	61	14	O
Meer inkomstenbelasting betalen voor het beschermen van het landschap in Nederland	20	64	16	O

a) A = actie; O = offer

5.5 Conclusies

De *activiteiten* van de respondenten kunnen als volgt worden samengevat (figuur 5.1).

<i>Beschermer</i>	<i>Consument</i>	<i>Kiezer</i>
<ul style="list-style-type: none"> - 39% is lid of doneert aan organisaties voor landschap - 34% doet activiteiten voor landschap (eigen erf 27%; elders 9%) - 32% wil activiteiten doen voor landschap (eigen erf 20%; elders 17%) 	<ul style="list-style-type: none"> - 62% noemt landschap een belangrijk woonmotief - 38% recreëert wekelijks in het landschap in en rond de gemeente - 15% vindt dat bewoners in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten meebetalen aan het onderhoud ervan 	<ul style="list-style-type: none"> - 83% verkiest nieuwe groene functies boven rode functies - 25% is bereid om extra belasting te betalen voor landschap - 25% wil minimaal meedenken over de lokale plannen voor landschap

Figuur 5.1 Participatie en interesse voor activiteiten met landschap

6. Voorzieningen en landschapsbeleid

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de aangeboden voorzieningen en het *landschapsbeleid* (figuur 2.4 onder). In de volgende paragraaf 6.2 worden de aangeboden voorzieningen voor recreatie besproken. In 6.3 komt het door de burger gepercipieerde landschapsbeleid aan de orde. Het hoofdstuk sluit af met een paar conclusies (6.4).

6.2 Voorzieningen

Gevraagd is naar de voorzieningen in het landschap in en rond de gemeente om te kunnen recreëren (wandelen- en fietspaden, routes, informatiepanelen, bankjes enzovoort.). 19% vindt dat er (heel) weinig voorzieningen zijn, 22% (heel) veel en 59% vormt een tussengroep die vindt dat er voldoende voorzieningen zijn. Het oordeel over de voorzieningen hangt sterk samen met het recreatiebezoek in en rond de gemeente. Naarmate men vindt dat er meer voorzieningen zijn, neemt het recreatiebezoek toe (tabel 6.1).

Tabel 6.1 Oordeel voorzieningen en mate van recreatief landschapsbezoek in en rond gemeente (%)

Mate van recreatievoorzieningen	Niet of incidenteel	Maandelijks	Wekelijks of vaker	Totaal
(Heel) weinig	24	21	12	19
Voldoende	62	59	56	59
(Heel) veel	14	20	32	22
Totaal	100	100	100	100

6.3 Landschapsbeleid

Gevraagd is aan de respondenten naar hun oordeel over de bijdrage van bestuurders in hun gemeente om het landschap te beschermen. Een behoorlijk aantal respondenten zegt het niet te weten (16%), 34% vindt dat bestuurders (te) weinig doen, 47% vindt het voldoende en 3% vindt dat ze veel doen.

De vraag is op welke taken respondenten hun oordeel op baseren. Aan hen zijn een aantal (mogelijke) taken en bijdragen van gemeenten en

provincies voorgelegd (tabel 6.2). Netto, als we het oordeel of iets voldoende dan wel onvoldoende gebeurt sommeren, vinden burgers dat zij onvoldoende worden betrokken bij de plannen voor het landschap. Daarnaast is men van mening dat boeren onvoldoende financiële vergoeding wordt geboden om aan landschapsbeheer te doen en dat er voor bewoners te weinig voorzieningen zijn om aan landschapsbeheer bij te dragen. Overigens geeft bijna een kwart hierbij aan het niet te weten. Omgekeerd is men het meest tevreden over de aanleg van recreatieve voorzieningen en het onderhoud van cultuurhistorische monumenten.

Tabel 6.2 *Mogelijke taken in het landschapsbeleid door een gemeente of provincie (%)*

Taak	Gebeurt onvoldoende	Gebeurt voldoende	Saldo a)	Niet belangrijk	Weet ik niet
Betrekken bevolking bij plannen voor landschap	56	28	28	5	11
Financiële vergoedingen aan boeren bieden voor landschapsbeheer	45	23	22	8	24
Voorzieningen aan bewoners voor bijdrage aan landschapsbeheer	40	27	13	10	23
Zorgen voor aantrekkelijk landschap	46	47	-1	1	6
Onderhoud landschapselementen	42	49	-7	2	7
Meer paden, routes, bankjes, informatiepanelen	40	52	-12	4	4
Onderhoud cultuurhistorische monumenten	37	49	-12	4	10

a) % respondenten met oordeel 'Gebeurt onvoldoende' - 'Gebeurt voldoende'. Een positief (negatief) saldo betekent dat de activiteit onvoldoende (voldoende) plaatsvindt.

Wanneer gevraagd wordt naar het oordeel over de gemeente en de rijksoverheid en hun bijdrage aan landschap (tabel 6.3), dan vinden de respondenten dat vooral de gemeenten meer moeten doen. Zo vindt 61% dat gemeenten meer moeten doen om hun landschap te beschermen, terwijl 48% vindt dat de rijksoverheid strenger moet zijn in het bepalen wat er wel en niet mag. Ruim een derde vindt dat de rijksoverheid (36%) te weinig geld aan het landschap besteedt. Over het bestedingsbeleid van de eigen gemeente heeft men te weinig kennis om een oordeel te kunnen geven (35%).

Factoranalyse laat zien dat de antwoorden 71% van de variantie verklaren en in een twee factoren samen te vatten zijn, te weten: doen (D) en

betalen (B) (bijlage 2). De samenhang tussen de antwoorden van beide factoren is echter onvoldoende om voor verdere analyse te kunnen worden gebruikt.

Tabel 6.3 Oordeel over bijdrage overheid (%)

	(Helemaal) mee eens	Niet mee oneens/eens	(Helemaal) mee oneens	Weet ik niet	Factor a)
Gemeenten moeten meer doen om hun landschap te beschermen	61	20	14	5	D
De rijksoverheid moet strenger bepalen wat in het landschap wel en niet mag.	48	27	19	6	D
De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan landschapsbehoud	36	31	8	25	B
Mijn gemeente geeft genoeg geld uit aan landschapontwikkeling	17	29	19	35	B

a) D = doen; B = betalen.

In de enquête is ruimte gelaten voor opmerkingen over de mogelijkheden om het landschap te beschermen, het gevoerde landschapsbeleid en het betrekken van de bevolking bij landschap. Dit heeft een bloemlezing van antwoorden opgeleverd. Hierin komt vooral naar voren dat veel burgers zeggen onvoldoende te weten wat hun gemeente met landschap doet. Burgers willen meer geïnformeerd worden over wat het landschap in hun gemeente voorstelt, wat ze er kunnen doen als Beschermer of als Consument en welke plannen voor landschap in ontwikkeling zijn. Zij noemen hierbij als media vooral de plaatselijke kranten, gemeentelijke website en informatieavonden als er concrete projecten zijn.

Ten aanzien van de eigen bijdrage aan het landschap willen burgers meer weten wat ze zelf kunnen bijdragen aan het beheer (ook middels kortlopende projecten) en willen ze in het onderwijs meer aandacht voor landschap (en het beheer). Ten aanzien van het beleid voor landschap willen burgers vaker hun mening kunnen geven over de beoogde ontwikkelingen via het invullen van een enquête, ideeën leveren voor mogelijke invulling van de plannen, en via referenda deelnemen aan de besluitvorming over grotere plannen. Overigens zijn er ook burgers die melden dat hun gemeente voldoende informatie over concrete projecten heeft geleverd en hen goed heeft betrokken bij de planvorming.

6.4 Conclusies

Burgers vinden dat er voldoende voorzieningen in het landschap zijn om in en rond hun gemeente om te kunnen recreëren (62%). Ten aanzien van het gepercipieerde *landschapsbeleid* is het oordeel over de bijdrage van lokale bestuurders om het landschap te beschermen divers. De helft vindt het (ruim) voldoende, 34% vindt het onvoldoende en 16% zegt het niet te weten. Burgers zijn tevreden over de aanleg van recreatieve voorzieningen en het onderhoud van cultuurhistorische monumenten door gemeenten en provincie. Zij vinden echter dat zij door de gemeente onvoldoende worden betrokken bij de plannen voor het landschap, dat boeren onvoldoende financiële vergoeding wordt geboden om aan landschapsbeheer te doen en dat er voor bewoners te weinig voorzieningen zijn om aan landschapsbeheer bij te dragen.

7. Waarom doen burgers iets voor landschap?

7.1 Inleiding

In hoofdstuk twee hebben wij de bewustwording van landschap aan de hand van vier blokken geoperationaliseerd (figuur 2.4). De vraag is nu in hoeverre het blok *activiteiten* samenhangt met de blokken *omstandigheden*, *motivatie* en het gepercipieerde *landschapsbeleid*. Deze blokken zijn hieronder geoperationaliseerd.

Bij het blok *activiteiten* zijn de belangrijkste vormen van participatie en interesse voor een bijdrage voor landschap (figuur 5.1) opgenomen.

Vraag	Onderwerp	Antwoordcategorieën
	<i>Beschermer</i>	
17.1,2	Landschapsbeheer	geen participatie en interesse, participatie of interesse, wel participatie en interesse
15	Financiële bijdrage aan een organisatie voor landschap	geen lid of donateur, wel lid of donateur
	<i>Consument</i>	
3	Woonmotief	(zeer) onbelangrijk, niet (on)belangrijk, (zeer) belangrijk
8	Lokale recreatie	hooguit incidenteel, maandelijks, wekelijks
24.1-5	Private actoren financieel medeverantwoordelijk	0-1, 2-3, 4-5 private actoren
	<i>Kiezer</i>	
21	Rood of groen	meer woningen, meer natuur
22.1,5	Offerbereidheid	0, 1, 2 belastingvormen
25	Interesse in lokale plannen	geen interesse/weet ik niet, informatie, minimaal meedenken

Voor het blok *omstandigheden* wordt een relatie gelegd met:

Vraag	Onderwerp	Antwoord categorieën
TNS NIPO	Opleiding	lbo-mavo, mbo-vwo, hbo-wo
TNS NIPO	Leeftijd	20-34; 35-54; 55-74 jaar
TNS NIPO	Omvang gemeente	<20.000, 20-50.000, 50-100.000, >100.000 inwoners
1	Woonduur	< 10 jaar, 10-20 jaar, > 20 jaar geleden verhuisd, altijd

Voor het blok *motivatie* wordt een relatie gelegd met:

Vraag	Onderwerp	Antwoordcategorieën
23.1-2 en 4	Zorg landschap algemeen	0-1, 2-3 keer (helemaal) mee oneens
6.3, 5-6, 9-10	Beleving landschap algemeen	<5, 5 items genoemd
4	Gehecht aan lokaal landschap	Gemiddelde (1 = niet, 5 = veel)
5	Aantrekkelijk lokaal landschap	Gemiddelde (1 = niet, 5 = veel)
13	Lokale ruimtelijke veranderingen	Gemiddelde (1 = achteruitgang, 5 = vooruitgang)
TNS NIPO	Leefstijl	8 WIN-segmenten

Voor het blok *landschapsbeleid* wordt een relatie gelegd met:

Vraag	Onderwerp	Antwoordcategorieën
20	Oordeel lokaal bestuur	weet ik niet, voldoende, onvoldoende
19.5	Betrekken burgers	onbelangrijk/weet ik niet, voldoende, onvoldoende
19.6	Financiële vergoedingen boeren	onbelangrijk/weet ik niet, voldoende, onvoldoende
19.7	Voorzieningen aan bewoners	onbelangrijk/weet ik niet, voldoende, onvoldoende

Om voldoende betrouwbare en grote groepen te kunnen vormen, zijn vraagitems samengevoegd als deze volgens Cronbachs alfa voldoende samenhang hebben en zijn antwoordcategorieën samengevoegd die minder dan 10% van de respondenten bevatten. De antwoorden 'geen opgave, weet ik niet' zijn bij het gemiddelde antwoord gevoegd als zij een paar procent van de totale response uitmaken. Is hun aandeel groter, dan worden zij apart vermeld, omdat onbekendheid met landschap mede een rol kan spelen in de

bewustwording ervan. Vanwege de leesbaarheid worden alleen de significante relaties uitgewerkt. Een relatie geldt als significant als de kans kleiner dan 5% is dat de gevonden verschillen op toeval berusten.

Achtereenvolgens zullen de relaties worden besproken met de activiteiten als Beschermer (7.2), Consument (7.3), Kiezer (7.4) en het geheel van activiteiten (7.5). Het hoofdstuk sluit af met de belangrijkste conclusies (7.6).

7.2 Beschermer

Als Beschermer wordt de betrokkenheid bij het *landschapsbeheer* en de *Financiële bijdrage* (door een lidmaatschap of een donatie) aan organisaties voor landschap uitgewerkt. Van de burgers doet 25% aan landschapsbeheer en heeft interesse in nieuwe taken; 39% levert een financiële bijdrage aan een of meer organisaties voor landschap.

Omstandigheden

Bij *omstandigheden* hangt de mate van actief landschapsbeheer niet samen met opleiding, leeftijd en woontijd, wel met de omvang van een gemeente waarin de respondent woont. In de kleinere gemeenten zijn bewoners vaker actief en geïnteresseerd, in de grotere juist minder (tabel 7.1). Deels hangt de grotere activiteit van bewoners in kleinere gemeenten samen met het bezit van een tuin.

Tabel 7.1 Landschapsbeheer naar inwonertal van de gemeenten (%)

	<20.000	20.000- 50.000	50.000- 100.000	>100.000	Totaal
Landschapsbeheer					
Geen activiteit en interesse	53	56	60	64	59
Activiteit of interesse	11	15	19	17	16
Zowel activiteit als interesse	36	29	21	19	25
Totaal	100	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 21.6; df = 6; p = 0,001.

De financiële bijdrage hangt niet samen met opleiding en de omvang van een gemeente, wel met de leeftijd en de woontijd. De samenhang met leeftijd is dat 55+ plussers vaker een financiële bijdrage (50%) leveren dan 35-54-jarigen (41%) en 20-34-jarigen (25%, p = 0,000). Ouderen geven dus vaker een financiële bijdrage aan landschap. De samenhang met de woontijd is dat inwoners die langer dan 10 jaar geleden (45%) naar hun gemeente zijn verhuisd vaker een financiële bijdrage blijken te leveren dan inwoners die korter in hun huidige gemeente wonen (32%) of er altijd hebben gewoond

(35%, $p = 0.003$). Inwoners geven dus vaker als ze langer geleden zijn verhuisd.

Motivatie

Bij de *motivatie* voor landschap blijken burgers met activiteiten en interesse voor landschapsbeheer landschap in het algemeen sterker te beleven (28% ten opzichte van gemiddeld 25%, $p = 0,006$), maar niet te verschillen in hun zorgen over landschap. Qua leefstijl blijken alleen geëngageerden vaker actief en geïnteresseerd te zijn (41% ten opzichte van gemiddeld 25%, $p = 0,006$).

Burgers met een financiële bijdrage beleven niet alleen landschap in het algemeen sterker (43%, $p = 0,006$), maar hebben ook meer zorg om het landschap (45% ten opzichte van gemiddeld 39% dat bijdraagt, $p = 0,000$). Qua leefstijl komen zij meer voor in de WIN-segmenten die sterk op anderen zijn gericht (ruimdenkers: 45%, geëngageerden: 49% en zorgzamen: 47%, $p = 0,003$).

De motivatie voor landschap blijkt niet alleen in algemene zin, maar ook specifiek voor de eigen gemeente te gelden. Lokaal gezien blijken burgers met activiteiten en interesse voor landschapsbeheer en of een financiële bijdrage sterker gehecht aan het landschap in hun gemeente (respectievelijk 4,2 en 4,1 ten opzichte van gemiddeld 3,9) en hun landschap vaker aantrekkelijk te vinden (beiden 4,0 ten opzichte van gemiddeld 3,9). Burgers die vaker actief en geïnteresseerd zijn en of meer willen bijdragen, blijken alleen de beleving van het landschap in de gemeente meer centraal te stellen. Zij oordelen niet anders over de lokale ruimtelijke veranderingen dan de burgers die minder actief zijn of niet financieel bijdragen. Burgers die financieel bijdragen blijken zich dus wel vaker zorgen te maken over landschap in het algemeen, maar niet over ruimtelijke veranderingen in hun gemeente.

Landschapsbeleid

Bij het gepercipieerde *landschapsbeleid* vinden burgers die actief en geïnteresseerd in landschapsbeheer zijn, het lokale beleid om het landschap te beschermen vaker belangrijk zonder een oordeel over de uitvoering ervan (tabel 7.2). Ook vinden zij de drie taken door de gemeente of de provincie (betrekken burgers bij plannen, financiële vergoedingen voor boeren, voorzieningen voor bewoners) vaker belangrijk, zonder een oordeel over de uitvoering ervan. Degenen die niets doen en geen interesse tonen, hebben vaker geen idee over het lokale beleid om landschap te beschermen.

Tabel 7.2 *Landschapsbeheer en oordeel over bescherming van landschap door de gemeente (%)*

Landschapsbeheer	Weet ik niet	Voldoende	Onvoldoende	Totaal
Geen activiteit en interesse	74	58	53	59
Activiteit of interesse	14	14	20	16
Zowel activiteit als interesse	12	28	27	25
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 25.5; df = 4; p = 0,000.

Burgers die financieel bijdragen vinden vaker dat een gemeente het landschap onvoldoende beschermt (tabel 7.3). Daarnaast beoordelen zij de uitvoering van de drie eerder genoemde taken van gemeenten en provincie vaker negatief. Zo vinden zij dat gemeenten en provincie te weinig voorzieningen aan burgers en te weinig financiële vergoedingen aan boeren bieden om aan landschapsbeheer te kunnen doen. Ook voelen zij zich te weinig betrokken bij de plannen voor landschap (tabel 7.4).

Tabel 7.3 *Financiële bijdrage aan een landschapsorganisatie en oordeel over bescherming van landschap door de gemeente (%)*

Financiële bijdrage	Weet ik niet	Voldoende	Onvoldoende	Totaal
Geen bijdrage	70	61	55	61
Wel bijdrage	30	39	45	39
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 11.5; df = 2; p = 0,003.

Tabel 7.4 *Financiële bijdrage aan een landschapsorganisatie en oordeel over taken voor landschap die te weinig gebeuren (%)*

Financiële bijdrage	Burgers bij plannen betrekken*	Financiële vergoedingen aan boeren**	Voorzieningen burgers voor landschapsbeheer***	Totaal
Geen bijdrage	58	55	53	61
Wel bijdrage	42	45	47	39
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square (df = 2): *Value = 11.0; p = 0.004; **Value = 10.7; p = 0.005; ***Value = 16.2; p = 0,000.

Conclusie

Qua *omstandigheden* blijken de Beschermers actief en geïnteresseerd in landschapsbeheer vaker in kleinere gemeenten wonen. Beschermers die financieel bijdragen, zijn ouder en langer geleden naar hun huidige gemeente verhuisd.

Qua *motivatie* beleven de landschapsbeheerders het landschap vaker, maar maken zij zich niet meer zorgen. De financiële Beschermers tonen niet alleen meer beleving, maar ook meer zich ook meer zorgen en zijn qua leefstijl sterk op de ander gericht. Beide groepen hechten meer dan gemiddeld aan het landschap in hun gemeente, vinden dat vaker aantrekkelijk, maar maken zich niet meer zorgen over de lokale ruimtelijke veranderingen.

Bij het *landschapsbeleid* geven de landschapsbeheerders alleen vaker aan dit belangrijk te vinden. Financiële Beschermers oordelen ook negatiever over de uitvoering ervan.

7.3 Consument

Als Consument wordt landschap als *woonmotief*, reden tot *recreatie* in en rond de gemeente en als reden tot *financiële medeverantwoordelijkheid* door private actoren uitgewerkt. Landschap als woonmotief is (zeer) belangrijk voor 62% van de respondenten. Als recreatiedoel wordt het landschap in en rond de gemeente door 38% een of meer keren per week bezocht. Qua financiële medeverantwoordelijkheid voor landschap noemt 28% vier of vijf actoren.

Omstandigheden

Bij *omstandigheden* blijkt het woonmotief niet samen te vallen met opleiding en woonduur en wel met leeftijd en de omvang van een gemeente. Zo vinden 20-34 jarigen landschap als woonmotief minder vaak belangrijk (54%) dan 35-54 jarigen (60%) en 55+ jarigen (69%, $p = 0,006$). In kleinere gemeenten noemen inwoners landschap vaker als woonmotief dan in grotere gemeenten (tabel 7.5).

Tabel 7.5 Landschap als woonmotief naar inwonertal van de gemeente (%)

	<20.000	20.000- 50.000	50.000- 100.000	>100.000	Totaal
Landschap als woonmotief					
(Zeer) onbelangrijk	20	15	14	10	15
Niet (on)belangrijk	24	28	22	16	23
(Zeer) belangrijk	56	57	64	74	62
Totaal	100	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 21,6; df = 6; $p = 0,001$.

Voor bewoners die wekelijks in en rond hun gemeente recreëren, gelden dezelfde omstandigheden als bij het woonmotief. Ook zij zijn vaak ouder (55+: 47%, $p = 0,000$) en wonen vaker in kleinere gemeenten (20.000-50.000 inwoners: 42%; minder dan 20.000 inwoners: 50%, $p = 0,001$).

Bewoners die meer private actoren financieel medeverantwoordelijk voor landschap achten, verschillen op geen enkele omstandigheid van de rest.

Motivatie

Bij de *motivatie* voor landschap in het algemeen blijken zowel het woonmotief als de financiële medeverantwoordelijkheid niet samen te hangen met de zorg of beleving van het landschap en de leefstijl.

Burgers die wekelijks in en rond hun gemeente recreëren (38%) maken zich wel vaker zorgen over landschap in het algemeen (42%, $p = 0,007$), beleven het landschap meer (42%, $p = 0,001$) en horen vaker tot de leefstijlen gericht op anderen (geëngageerden: 55%, ruimdenkers: 43% en zorgzamen: 42%, $p = 0,009$).

Qua motivatie voor het landschap in de eigen gemeente, valt bij alle drie de groepen Consumenten die meer betrokkenheid of een bijdrage aan landschap tonen de gehechtheid aan het landschap op (woonmotief 4,2; recreatie 4,3; financiële medeverantwoordelijkheid 4,1 ten opzichte van gemiddeld 3,9). Consumenten die vaker aan het landschap als woonmotief hechten of voor recreatie gebruiken, vinden het landschap ook vaker aantrekkelijk (woonmotief 4,1; recreatie 4,1 ten opzichte van gemiddeld 3,9), maar verschillen niet in hun oordeel over de gevolgen van ruimtelijke veranderingen voor het landschap.

Wie financiële medeverantwoordelijkheid voor landschap belangrijk acht, vindt daarentegen het lokale landschap niet extra aantrekkelijk, maar oordeelt negatiever over de lokale ruimtelijke veranderingen (2,7 ten opzichte van gemiddeld 2,9). Financiële betrokkenheid lijkt dus samen te gaan met meer probleemgerichtheid.

Landschapsbeleid

Bij het gepercipieerde *landschapsbeleid* vinden degenen voor wie landschap een belangrijk woonmotief is vaker dat een gemeente (ruim) voldoende voor het landschap doet (65% ten opzichte van gemiddeld 61%, $p = 0,000$). Verder vinden zij de drie genoemde taken door de gemeente of provincie (betrekken burgers bij plannen, financiële vergoedingen voor boeren, voorzieningen voor bewoners) belangrijk zonder een oordeel over de uitvoering ervan. Voor bewoners die wekelijks lokaal recreëren, geldt hetzelfde verhaal. Zij vinden dat een gemeente (ruim) voldoende voor het landschap doet (42% ten opzichte van gemiddeld 38%, $p = 0,003$) en vinden het lokale landschapsbeleid belangrijk zonder een oordeel over de uitvoering ervan.

Wie meer private actoren financieel medeverantwoordelijk voor het landschap acht, vindt - analoog aan de eerdere negatieve beoordeling van de lokale ruimtelijke veranderingen - vaker dat een gemeente te weinig doet (33% ten opzichte van gemiddeld 28%, $p = 0,000$). Deze respondenten vinden met name dat gemeenten en provincie burgers te weinig bij de plannen voor landschap betrekken en te weinig voorzieningen aan burgers bieden om aan landschapsbeheer te kunnen doen (tabel 7.6). Ook zijn er volgens hen te weinig financiële vergoedingen voor boeren.

Tabel 7.6 *Financiële medeverantwoordelijkheid door private actoren en taken voor landschap die te weinig gebeuren (%)*

Aantal private actoren	Burgers bij plannen betrekken*	Financiële vergoedingen aan boeren**	Voorzieningen burgers voor landschapsbeheer***	Totaal
0-1	29	29	27	35
2-3	38	41	37	37
4-5	33	30	36	28
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square (df = 4): *Value = 31,3; $p = 0,000$; **Value = 20,1; $p = 0,000$; ***Value = 33,2; $p = 0,000$.

Conclusie

Qua *omstandigheden* zijn Consumenten die hechten aan het landschap als woonmotief en voor lokale recreatie bezoeken, vaak ouder, wonen in kleinere gemeenten en zijn tevreden met het lokale landschapsbeleid. Consumenten die meer financiële medeverantwoordelijkheid van private actoren willen, verschillen op geen van deze omstandigheden.

Qua *motivatie* blijken Consumenten die wekelijks lokaal recreëren, sterk voor landschap in het algemeen te zijn gemotiveerd. Consumenten die hechten aan landschap als woonmotief of meer financiële medeverantwoordelijkheid willen, verschillen niet in hun motivatie voor landschap in het algemeen. Lokaal gezien vallen alle groepen consumenten op door hun sterkere gehechtheid aan het landschap. Woonconsumenten en lokale recreanten vinden het ook meer dan gemiddeld aantrekkelijk. Consumenten die meer financiële medeverantwoordelijkheid door private actoren wensen, maken zich minder druk over de aantrekkelijkheid ervan, maar beoordelen de ruimtelijke veranderingen vaker als negatief voor het landschap.

Bij het *landschapsbeleid* vallen alleen Consumenten op die meer financiële medeverantwoordelijkheid door private actoren wensen. Zij vinden dat gemeenten te weinig aan landschap doen, met name het betrekken van burgers bij de plannen voor het landschap en het bieden van voorzieningen

aan bewoners om aan landschapsbeheer te doen, gebeurt volgens hen onvoldoende. De andere groepen Consumenten vinden het lokale landschapsbeleid belangrijk, maar hebben geen opvallend oordeel over de uitvoering ervan.

7.4 Kiezer

Als Kiezer wordt aandacht besteed aan de keuze tussen *rood of groen, offerbereidheid* en de *interesse in lokale plannen*. Daarbij wil 83% meer natuur, is 16% bereid om meer inkomsten- of gemeentebelasting ten behoeve van landschap te betalen en wil 25% ten minste meedenken over de lokale plannen voor landschap.

Omstandigheden

De *omstandigheden* van de bewoners zijn niet van invloed op hun keuze voor meer natuur. Ook bij de offerbereidheid en de interesse in lokale plannen blijken leeftijd, woontuur en de omvang van een gemeente niet relevant, behalve dat bewoners van de grotere gemeenten met 50.000 tot 100.000 inwoners minder bereid zijn om mee te denken met de lokale plannen voor landschap (17% ten opzichte van gemiddeld 25%, $p = 0,008$). Alleen opleiding blijkt een rol te spelen bij de offerbereid en de interesse in lokale plannen. Naarmate mensen beter zijn opgeleid, zijn ze vaker bereid tot financiële offers voor landschap (tabel 7.7) en willen ze minimaal meedenken bij de lokale plannen over landschap (tabel 7.8).

Tabel 7.7 Offerbereidheid door extra belasting voor landschap en opleidingsniveau (%)

Belastingvorm	lbo-mavo	mbo-vwo	hbo-wo	Totaal
0	81	75	55	71
1	8	12	21	13
2	11	13	24	16
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 60,5; df = 4; $p = 0,000$.

Tabel 7.8 Interesse in lokale plannen voor landschap en opleidingsniveau (%)

	lbo-mavo	mbo-vwo	hbo-wo	Totaal
<i>Interesse in lokale plannen</i>				
Geen interesse	32	23	14	24
Informatie	50	49	55	51
Minimaal meedenken	18	28	31	25
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 39,4; df = 4; p = 0,000.

Motivatie

Bij de *motivatie* voor landschap in het algemeen blijken de prioriteit voor natuur (tabel 7.9), de offerbereidheid (tabel 7.10) en de interesse in lokale plannen (tabel 7.11) groter als er meer zorgen en meer kenmerken van beleving van landschap in het algemeen worden genoemd.

Tabel 7.9 Prioriteit voor natuur ten opzichte van wonen en motivatie voor landschap (%)

Prioriteit	2-3 zorgen*	5 kenmerken beleving**	Totaal
Meer wonen	11	14	17
Meer natuur	89	86	83
Totaal	100	100	100

Chi-Square: *Value = 53,3; df = 3; p = 0,000; **Value = 30,9; df = 3; p = 0,000;

***Value = 58, 8; df = 6; p = 0,000

Tabel 7.10 Extra belasting betalen en motivatie voor landschap (%)

Belastingvorm	2-3 zorgen*	5 kenmerken beleving**	Totaal
0	62	68	71
1	16	13	13
2	22	19	16
Totaal	100	100	100

Chi-Square: *Value = 52,9; df = 2; p = 0,000; **Value = 16,6; df = 2; p = 0,000;

***Value = 16,1; df = 4; p = 0,003

Tabel 7.11 Interesse in lokale plannen en motivatie voor landschap (%)

Interesse in lokale plannen	2-3 zorgen*	5 kenmerken beleving**	Totaal
Geen interesse	14	19	15
Informatie	53	51	51
Minimaal meedenken	33	30	25
Totaal	100	100	100

Chi-Square: *Value = 77,9; df = 2; p = 0,000; **Value = 25,6; df = 2; p = 0,000;

***Value = 43,9; df = 4; p = 0,000.

De leefstijl laat zien dat de WIN-segmenten gericht op de ander (met name ruimdenkers, geëngageerden en zorgzamen) vaker dan gemiddeld bereid zijn tot offers (noemen twee belastingvormen) en meer interesse in de lokale plannen voor landschap tonen en minimaal mee willen denken. Zij verschillen echter niet in hun prioriteit voor meer natuur (tabel 7.12).

Tabel 7.12 Meer prioriteit voor natuur, offerbereidheid en interesse in lokale plannen voor landschap in relatie tot de WIN-segmenten (%)

	Behou- dend	Ge- nieter	Luxe- zoeker	Even- wichtig	Zakelijk	Ruim- denker	Enga- geerd	Zorg- zaam
Meer natuur	86	80	80	80	81	85	82	88
2 belastingen*	11	9	11	12	16	27	24	20
Minimaal meedenken**	19	20	22	23	26	36	39	26

Chi-Square: *Value = 45,4; df = 14; p = 0,000;**Value = 50,3; df = 14; p = 0,000.

Lokaal gezien valt bij alle activiteiten als Kiezer de grotere gehechtheid en aantrekkelijkheid van het landschap en het negatievere oordeel over de gevolgen van de ruimtelijke veranderingen voor het landschap op (tabel 7.13). Alleen Kiezers die meer natuur wensen, verschillen niet significant in hun waardering van de aantrekkelijkheid van het landschap in en rond hun gemeente.

Tabel 7.13 Meer prioriteit voor natuur, offerbereidheid en interesse in lokale plannen voor landschap in relatie tot de gemiddelde lokale motivatie voor landschap

	Gehecht aan lokaal landschap a)	Aantrekkelijk lokaal landschap a)	Lokale ruimtelijke veranderingen b)
Meer natuur	4.0	3.9 (n.s)	2.8
2 belastingen	4.2	4.1	2.7
Minimaal meedenken	4.2	4.0	2.7
Gemiddeld	3.9	3.9	2.9

a) 1 = niet, 5 = veel; b) 1 = achteruitgang, 5 = vooruitgang.

Landschapsbeleid

Bij het gepercipieerde *landschapsbeleid* vinden burgers die meer natuur wensen de bijdrage van gemeenten vaker onvoldoende (tabel 7.14) en ziet men de drie taken (betrekken burgers bij plannen, financiële vergoedingen voor boeren, voorzieningen voor bewoners) door gemeenten en provincie (on)voldoende gebeuren.

Tabel 7.14 Prioriteit voor natuur en oordeel over bescherming van landschap door gemeenten (%)

Prioriteit	Weet ik niet	Voldoende	Onvoldoende	Totaal
Meer wonen	19	21	10	17
Meer natuur	81	79	90	83
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 47,6; df = 6; p = 0,000.

Burgers die bereid zijn meer belasting te betalen, vinden een bijdrage van de gemeente belangrijk zonder te oordelen of deze bijdrage en de drie taken door gemeenten en provincie (on)voldoende gebeuren. Burgers die minimaal willen meedenken over de lokale plannen voor landschap, vinden vaker de bijdrage van gemeenten onvoldoende (tabel 7.15) en vinden vaker dat de drie taken door gemeenten en provincie onvoldoende gebeuren

Tabel 7.15 Interesse in lokale plannen en oordeel over bescherming van landschap door gemeenten (%)

	Weet ik niet	Voldoende	Onvoldoende	Totaal
Interesse in lokale plannen				
Geen interesse	44	23	15	24
Informatie	47	53	50	51
Minimaal meedenken	9	24	35	25
Totaal	100	100	100	100

Chi-Square: Value = 75,7; df = 4; p = 0,000.

Conclusie

Qua *omstandigheden* valt bij de verschillende vormen van betrokkenheid en bijdragen als Kiezer alleen de hogere opleiding op.

Qua *motivatie* blijken burgers met alle verschillende activiteiten als Kiezer sterk voor landschap in het algemeen te zijn gemotiveerd en ook lokaal gehecht te zijn aan landschap. Ook oordelen zij negatiever over de gevolgen van de ruimtelijke veranderingen voor het landschap in en rond de gemeente. Kiezers die bereid zijn extra belasting te betalen en of tenminste willen meedenken in de lokale plannen, behoren ook vaker tot de leefstijlen die op anderen zijn gericht.

Bij het *landschapsbeleid* vinden bewoners die minimaal mee willen denken met de lokale plannen en of meer natuur wensen, het lokale landschapsbeleid en de daaruit voortvloeiende taken vaker tekort schieten. Bewoners die bereid zijn extra belasting te betalen noemen alleen het belang van een lokaal landschapsbeleid.

7.5 Clusteranalyse

Op grond van de activiteiten voor landschap waar respondenten als Beschermer, Consument of Kiezer in geïnteresseerd zijn of in participeren, zijn verschillende clusters van respondenten te vormen die gelijke scores halen. Met behulp van een tweestaps clusteranalyse zijn de volgende activiteiten geanalyseerd (figuur 7.1). Aangezien de resultaten van een clusteranalyse sterk afhankelijk zijn van de input, zijn alleen de meest robuuste data opgenomen.

Vraag	
	<i>Beschermer</i>
15	Lidmaatschap/betaling organisaties voor landschap (gemiddeld aantal)
17	Activiteiten en interesse om het landschap te beschermen (gemiddeld aantal)
	<i>Consument</i>
8	Recreatie in en rond gemeente (hooguit incidenteel, maandelijks, wekelijks)
24	Bijdrage van private actoren aan landschapsontwikkeling (gemiddeld aantal)
	<i>Kiezer</i>
22	Extra belasting betalen (gemiddeld aantal)
25	Interesse in lokale plannen (geen interesse/weet ik niet, informatie, minimaal meedenken)

Figuur 7.1 Activiteiten voor landschap in de clusteranalyse

De clusteranalyse heeft drie groepen van respondenten opgeleverd met een verschillende mate van interesse en participatie van landschap: actieven (26%), gemiddelden (51%) en passieven (23%). Actieven willen tenminste meedenken met de lokale plannen, gemiddelden willen alleen informatie, terwijl passieven geen interesse tonen (zie verder bijlage 2).

Wanneer we deze drie clusters omschrijven op grond van hun (persoonlijke) *omstandigheden*, *motivatie* voor landschap en het (gepercipieerde) *landschapsbeleid* zoals in het vorige hoofdstuk is gedaan, dan vallen de volgende significante verbanden op:

- *Actieven* (26%) vallen bij *omstandigheden* op, doordat ze hoger zijn opgeleid en zowel in de grote steden met meer dan 100.000 inwoners als in de kleinere (landelijke) gemeenten met minder dan 50.000 inwoners meer voorkomen. Qua *motivatie* hebben zij vaker zorgen om landschap, beleven landschap sterker en zijn qua leefstijl vaker ruimdenkend of geëngageerd. Lokaal zijn zij het meest gehecht aan het landschap in hun gemeente en vinden dat de ruimtelijke veranderingen vaker tot een achteruitgang hebben geleid. Qua (gepercipieerd) *landschapsbeleid* vinden zij het bestuur van gemeente en provincie ten behoeve van landschap en de drie taken (bewoners betrekken bij plannen, financiële

- vergoedingen aan boeren, voorzieningen aan burgers voor landschapsbeheer) vaker onvoldoende.
- *Gemiddelden* (51%) wonen vaker in gemeenten met 50.000 tot 100.000 inwoners en zijn wat ouder (niet significant). Qua *motivatie* valt alleen hun leefstijl op doordat ze vaker Evenwichtig zijn. Qua (gepercipieerd) *landschapsbeleid* heeft men geen opvallend beeld.
 - *Passieven* (23%) vallen bij *omstandigheden* op, doordat ze lager opgeleid zijn, wat jonger zijn (niet significant) en vaker in de grote steden wonen. Qua *motivatie* maken zij zich minder zorgen om landschap, beleven landschap minder en zijn qua leefstijl vaker behoudend en genietend. Zij zijn het minst aan het landschap in hun gemeente gehecht en vinden dat ook minder aantrekkelijk. Qua (gepercipieerd) *landschapsbeleid* weten zij vaker niet of het bestuur van gemeente en provincie voldoende aan het beschermen van het landschap doet.

7.6 Conclusies

In dit hoofdstuk is geanalyseerd hoe de activiteiten als Beschermer, Consument en Kiezer samenhangen met de (persoonlijke) omstandigheden, de motivatie voor landschap en het lokale landschapsbeleid. De significante verschillen zijn samengevat door de samenhang met een grotere rol als Beschermer (figuur 7.2a), Consument (figuur 7.2b) en Kiezer aan te geven (figuur 7.2c) op de volgende bladzijden.

<i>Beschermer</i>		
	Landschapsbeheer	Financiële bijdrage
<i>Omstandigheden</i>		
- Leeftijd		Ouder
- Gemeente	Kleiner	
- Woonduur		>10 jaar verhuisd
<i>Motivatie</i>		
- Zorg		Meer
- Beleving	Meer	Meer
- Leefstijl	Geëngageerd	Op ander a)
- Lokaal gehecht	Meer	Meer
- Lokaal aantrekkelijk	Meer	Meer
<i>Landschapsbeleid</i>		
- Bestuur	Belangrijk	Onvoldoende
- Lokale taken	Belangrijk	Onvoldoende

Figuur 7.2a Omstandigheden, motivatie en landschapsbeleid in relatie tot actieve Beschermer

a) Leefstijl op ander: ruimdenker, geëngageerd en zorgzaam.

<i>Consument</i>			
	Woonmotief	Recreatie	Private actoren
<i>Omstandigheden</i>			
- Leeftijd	Ouder	Ouder	
- Gemeente	Kleiner	Kleiner	
<i>Motivatie</i>			
- Zorg		Meer	
- Beleving		Meer	
- Leefstijl	Op ander a)	Op ander a)	
- Lokaal gehecht	Meer	Meer	Meer
- Lokaal aantrekkelijk	Meer	Meer	
- Lokale RV			Achteruitgang
<i>Landschapsbeleid</i>			
- Bestuur	Voldoende	Voldoende	Onvoldoende
- Lokale taken	Belangrijk	Belangrijk	Onvoldoende

Figuur 7.2b Omstandigheden, motivatie en landschapsbeleid in relatie tot actieve Consument

a) Leefstijl op ander: ruimdenker, geëngageerd en zorgzaam.

	<i>Kiezer</i>		
	Meer natuur	Offerbereid	Interesse lokale plannen
<i>Omstandigheden</i>			
- Opleiding		Hoger	Hoger
<i>Motivatie</i>			
- Zorg	Meer	Meer	Meer
- Beleving	Meer	Meer	Meer
- Leefstijl		Op ander a)	Op ander a)
- Lokaal gehecht	Meer	Meer	Meer
- Lokaal aantrekkelijk		Meer	Meer
- Lokale RV	Achteruitgang	Achteruitgang	Achteruitgang
<i>Landschapsbeleid</i>			
- Bestuur	Onvoldoende	Belangrijk	Onvoldoende
- Lokale taken	Onvoldoende	Belangrijk	Onvoldoende

Figuur 7.2c *Omstandigheden, motivatie en landschapsbeleid in relatie tot actieve Kiezer*

a) Leefstijl op ander: ruimdenker, geëngageerd en zorgzaam.

Qua *omstandigheden* valt bij meer activiteiten als Beschermer en Consument (uitgezonderd meer financiële medeverantwoordelijkheid) op, dat de respondenten vaak ouder zijn en in kleinere gemeenten wonen. Kiezers (met uitzondering van de wens tot meer natuur) blijken vaker hoger opgeleid te zijn. Opvallend is dat de woonduur nauwelijks van invloed lijkt op de bijdrage als Beschermer, Consument of als Kiezer. Ook wanneer de resultaten van de woonduur specifiek voor de inwoners van kleinere (landelijke) gemeenten worden vergeleken, blijkt dit weinig relevant.

Verder valt bij de *motivatie* voor landschap vooral de betrokkenheid bij de eigen gemeente op. Burgers die meer actief zijn als Beschermer, Consument of als Kiezer, blijken sterk gehecht aan het landschap in en rond hun gemeente. Bij de meeste activiteiten staat ook het aantrekkelijke landschap voorop (niet bij bewoners die meer financiële medeverantwoordelijkheid en meer natuur wensen). Voor degenen voor wie het aantrekkelijke landschap minder belangrijk is en voor de andere vormen van betrokkenheid als Kiezer, geldt vaker het oordeel dat de ruimtelijke veranderingen tot een achteruitgang van het landschap hebben geleid.

Bij het *landschapsbeleid* valt op dat dit bij bijna alle activiteiten voor landschap belangrijk gevonden wordt. Respondenten met een aantal activiteiten vinden echter dat de uitvoering onvoldoende is, namelijk degenen die vaker een financiële bijdrage aan landschap geven, meer financiële medeverantwoordelijkheid wensen, meer natuur willen en tenminste willen meedenken in de lokale plannen voor landschap.

8. Conclusies en aanbevelingen

8.1 Inleiding

Doelstelling van dit onderzoek is geweest om de bewustwording van de Nederlandse bevolking bij landschap te analyseren. Bewustwording geldt hierbij als de dynamiek tussen het meer passieve bewustzijn en de meer actieve betrokkenheid dat mogelijk ook in een bijdrage resulteert. De betrokkenheid en bijdrage van burgers zijn uitgewerkt tot respectievelijk interesse en participatie in *activiteiten* voor landschap. De factoren die hierbij van invloed worden geacht betreffen de (persoonlijke) *omstandigheden*, *motivatie* en het (gepercipieerde) *landschapsbeleid*. De nadruk heeft hierbij gelegen op het landschap in de woonomgeving in en rond de eigen gemeente. In de volgende paragraaf worden de belangrijkste conclusies gemeld (8.2). Daarna volgen de aanbevelingen die de betrokkenheid en bijdrage aan landschap kunnen versterken (8.3).

8.2 Conclusies

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat burgers op vele manieren bij het landschap in en rond hun gemeente betrokken zijn. De participatie en interesse in *activiteiten* ten aanzien van landschap kan als volgt worden samengevat (figuur 8.1). Hierbij is een onderscheid gemaakt naar domeinen van activiteiten als Beschermer, Consument en als Kiezer. Binnen elk domein van activiteiten blijkt de betrokkenheid bij landschap doorgaans groter dan de bijdrage eraan.

<i>Beschermer</i>	<i>Consument</i>	<i>Kiezer</i>
- 39% is lid of doneert aan organisaties voor landschap - 34% doet activiteiten voor landschap (eigen erf 27%; elders 9%) - 32% wil activiteiten doen voor landschap (eigen erf 20%; elders 17%)	- 62% noemt landschap een belangrijk woonmotief - 38% recreëert wekelijks in het landschap in en rond de gemeente - 15% vindt dat bewoners in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten meebetalen aan het onderhoud ervan	- 83% verkiest nieuwe groene functies boven rode functies - 25% is bereid om extra belasting te betalen voor landschap - 25% wil minimaal meedenken over de lokale plannen voor landschap

Figuur 8.1 Participatie en interesse voor activiteiten met landschap

Beschermers die als lid of door een donatie financieel bijdragen, zijn ouder, langer geleden in de gemeente komen wonen, sterk voor landschap gemotiveerd (meer zorg en beleving), qua leefstijl sterk op de ander gericht en oordelen negatief over het lokale landschapsbeleid. Beschermers actief met landschap wonen vaker in een kleinere gemeente, beleven het landschap sterker en vinden het lokale landschapsbeleid belangrijk zonder een oordeel te vellen of dit voldoende gebeurt.

De Consument die sterk aan het landschap hecht vanwege het wonen is vaak ouder, woont in een kleinere gemeente en is tevreden met het lokale beleid. De Consument die vaak recreëert, vertoont dit zelfde beeld, maar is ook meer gemotiveerd voor landschap (meer zorg en beleving) en qua leefstijl vaker op anderen gericht. De Consument die meer private actoren financieel medeverantwoordelijk acht, valt alleen op doordat hij of zij de ruimtelijke veranderingen vaker negatief beoordeelt en het lokale landschapsbeleid onvoldoende vindt.

De Kiezer die offerbereid is (extra belasting betalen) en minimaal wil meedenken in de lokale plannen voor landschap is vaak beter opgeleid, sterk voor landschap gemotiveerd (meer zorg en beleving) en qua leefstijl vaker op de ander gericht. De Kiezer die meer natuur wenst, is alleen sterk voor landschap gemotiveerd. De offerbereide Kiezer vindt het lokale landschapsbeleid belangrijk zonder een oordeel over de huidige uitvoering. De in lokale plannen geïnteresseerde Kiezer en de natuurgerichte Kiezer vinden het huidige lokale landschapsbeleid vaker onvoldoende.

Bij de factoren die de participatie en interesse in de activiteiten bepalen, vallen drie zaken op.

Ten eerste dat de verschillen hierin vooral door de motivatie en het gepercipieerde landschapsbeleid en minder door de omstandigheden van de burgers worden bepaald. Daarbij valt de lokale motivatie voor landschap op. Burgers die meer betrokken zijn, hechten sterk aan het landschap in en rond hun gemeente. Het maakt hierbij niet uit of zij in stedelijke of in kleinere landelijke gemeentes wonen, kort of lang geleden verhuisd zijn. Voor een deel van de betrokken burgers staat vooral het aantrekkelijke landschap voorop, voor een ander deel het oordeel dat de ruimtelijke veranderingen vaak tot een achteruitgang van het landschap hebben geleid. De eerste groep burgers is vaak betrokken als Beschermer en als Consument, de laatste groep vaker als Kiezer.

Ten tweede blijkt de motivatie voor landschap veelal samen te gaan met de meer algemene leefstijl van burgers. De betreft vooral het onderscheid tussen meer op anderen of meer op zichzelf gericht. Burgers die qua leefstijl meer op anderen zijn gericht leveren vaker een bijdrage aan landschap, voelen zich meer dan gemiddeld gehecht aan hun woonomgeving en vinden deze vaker aantrekkelijk. Er is echter weinig samenhang tussen de motivatie voor landschap en het onderscheid tussen stilstand en ontwikkeling van het

landschap. Het beperkte onderscheid hierbij kan mede ontstaan doordat er door burgers betrekkelijk weinig discussie wordt gevoerd over de ontwikkeling van het landschap en de consequenties daarvan.

Ten derde valt op dat veel burgers niet weten wat hun gemeente aan landschap doet. Deels ligt dit aan de burgers zelf, maar deels ook aan het gebrek aan prominent lokaal beleid voor landschap, volgens de respondenten met name in de grotere gemeenten. Daarbij willen burgers ook meer aandacht voor de financiële consequenties van de handelingsperspectieven van actoren die van het landschap gebruik maken (projectontwikkelaars, bedrijven in het groen). In feite lijken ze daarbij om een beleid voor landschap te vragen zoals eerder voor natuur en milieu is gebeurd.

Er lijken genoeg kansen om de betrokkenheid en bijdrage van de bevolking bij hun landschap verder uit te breiden. Daarbij valt op dat het proces van bewustwording nog gaande is en niet is uitgekristalliseerd. Zo zijn burgers uitgesproken over de zorgen die zij zich over landschap maken, maar tonen ze een ambivalente betrokkenheid en vluchtgedrag. Verder bestaan er betrouwbare beelden over de financiële medeverantwoordelijkheid die private gebruikers voor landschap kunnen nemen. Burgers hebben echter moeite om tot een oordeel over de bijdrage van de lokale en de rijksoverheid aan landschap te komen.

8.3 Aanbevelingen

Aandacht voor landschap en het landschapsbeleid kan op steun van de bevolking rekenen. De vraag is hoe hier op een effectieve manier aan kan worden gewerkt door het landschap meer zichtbaar te maken en burgers meer perspectieven tot een maatschappelijke bijdrage te bieden. Voor Landschapsmanifest dat meer delen van de bevolking bij het landschap in en rond de eigen gemeente wil betrekken, zijn er vier aanbevelingen:

1. Er is een kritische groep burgers die de ruimtelijke veranderingen vaak als een achteruitgang ziet. Men is minder tevreden over de wijze waarop zij worden betrokken bij de plannen voor landschap en de voorzieningen die hen worden geboden om aan landschapsbeheer te doen. Daarbij richt men zich ook op verbeteringen bij anderen dan de overheid. Zo wil men private actoren die gebruik maken van landschap meer verantwoordelijk stellen voor een goede ontwikkeling van het landschap en zelf sterker betrokken worden bij de lokale plannen voor het landschap. Kortom:
Stimuleer organisaties binnen Landschapsmanifest tot het ontwikkelen van instrumenten om meer bijdrage van gebruikers aan landschap te realiseren.
2. Er is een geïnteresseerde groep burgers die landschap in en rond de gemeente belangrijk vindt, ervan geniet, aan lokaal landschapsbeleid

hecht zonder hierbij veel problemen te noemen. Men is tevreden over de aanleg van recreatieve routes en het onderhoud van cultuurhistorische monumenten. Deze groep is te motiveren voor beheer en onderhoud van het landschap dichtbij huis dat bijdraagt aan het verhogen van het woon- en recreatieplezier (het ontwikkelen van recreatieve ommetjes; cursussen voor het onderhoud van streekeigen erven, cultuurhistorie enzovoort).

Kortom:

Stimuleer organisaties betrokken bij het beheer van het landschap en monumenten om de voorzieningen meer naar bewoners te profileren en breidt deze lokaal uit indien het aanbod ondermaats blijkt te zijn.

3. Er is een groep burgers die weinig van het lokale landschapsbeleid afweet. Dit hangt dit samen met een gebrek aan interesse hier voor, maar ook met een gebrek aan informatie over het lokale landschapsbeleid, met name in de grotere gemeenten. Gemeenten kunnen het landschap- en cultuurhistorische beleid meer in hun algemene beleid opnemen. Voorbeelden zijn het raadplegen van de bevolking over het gevoerde beleid, het uitzetten van prijsvragen voor nieuwe ontwerpen en functies van landschap, en het ontwikkelen van lespakketten in het basis- en middelbaar onderwijs over de historische ontwikkeling van het landschap en de gebruikers en cultuurhistorie in de leefomgeving.

Kortom:

Stimuleer gemeenten en onderwijsinstellingen de communicatie en evaluatie van landschap en lokaal beleid naar burgers te versterken.

4. Voor veel burgers lijkt de bewustwording van de consequenties bij de ruimtelijke ingrepen voor het landschap net begonnen te zijn. Probeer landschap meer als een onderwerp van maatschappelijk debat op de agenda te krijgen door bij de ruimtelijke ingrepen ook de landschappelijke consequenties mee te wegen. Voor schaarse middelen als landschapselementen en cultuurhistorische en archeologische waarden gebeurt dit al. Het door burgers beoordelen van ontwerpen voor ruimte- en landschapsontwikkeling door het houden van stemmingen en het gebruiken van afwegingsmethoden om alternatieve vormen van gebruik van het landschap sociaaleconomisch te beoordelen, kunnen hierbij behulpzaam zijn. Kortom:

Stimuleer organisaties tot meer mogelijkheden om bij ruimtelijke ingrepen de consequenties voor landschap af te wegen.

Literatuur

Bommel, S. van, M.N.C. Aarts en E. Turnhout, *Over betrokkenheid van burgers en hun perspectieven op natuur*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, WOT-rapport 21, 2006.

Buijs, A. E. en S. de Vries, *Verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen; Literatuurstudie en opzet voor empirisch onderzoek*. Planbureau-rapport 25, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, Wageningen, 2005.

Buijs, A. E., F. Langers en S. de Vries, *Een andere kijk op groen. Beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren*. Rapport 24, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, Wageningen, 2006.

Coeterier, J.F, *De Betekenis van de Omgeving; Belevingsonderzoek in de Proeftuinen en andere cultuurlandschappen*. Rapport nr. 489, Alterra, Wageningen, 2002.

Dagevos, J.C., J. Luttik, M.M.M. Overbeek en A.E. Buijs, *Tussen nu en straks, trends en hun effecten op de groene ruimte*. Den Haag, LEI Wageningen UR, 2000.

Dagevos, J.C. en H.J.M. Hansman, *Towards a consumer images approach - exploring the quirks of modern food consumer behaviour*. In: H. Tovey en M. Blanc: *Food, Nature and Society. Rural life in late modernity*. Asgate, (pp.135-162), 2001.

De Bakker, E., K. van Koppen en J. Vader, *Maatschappelijk draagvlak voor natuur*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, Planbureau-rapport, 2007.

Douglas, M. en S. Ney, *Missing persons. A critique of personhood in the social sciences*. Berkeley, University of California Press, 1999.

Ettema, A. *Publieksonderzoek toekomstvisie GLB*. Amsterdam, TNS NIPO, 2007.

Floor, L. en I. Salverda, *Zelforganisatie in het landelijke gebied: signalen uit de praktijk*. Alterra, Wageningen, Wageningen UR, 2006.

Goossen, M. en T.A. de Boer, *Houding en wensen van bewoners ten aanzien van het begrip Nationaal Landschap*. Wageningen, Alterra, Rapport nr. 1306, 2006.

Gorgievski, M.J., R.G.M. Kemp en A. Faber, *Waarden in het MKB. Literatuuronderzoek en ontwikkeling meetmethodiek*. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven, 2006.

Hessing, E., A. Reuling en S. Mulder, *Het WIN-model Een segmentatie van de Nederlandse bevolking*. TNS NIPO, Amsterdam, 2004.

Hofstede, G., *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*. Contact, Amsterdam, 1998.

Holbrook, M.B., *Consumer value. A framework for analysis and research*. Routledg, London, 1999.

Klijn, J.A. en F.R. Veeneklaas, *Anticiperend landschapsbeleid. Deel 1: drijvende krachten*. Alterra, Wageningen, Wageningen UR, 2007.

Koppen, K. van, *Echte Natuur. Een sociaaltheoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving (dissertatie)*. Wageningen, 2002.

LNV en VROM, *Handreiking Kwaliteit Landschap 2006. Voor provincies en gemeenten*. Den Haag, 2006.

Pine, J.B. en J.H. Gilmore, *The experience economy: work is theatre and every business a stage*. Harvard Business School Press Boston, Boston, 1999.

RLG, *Tijd voor kwaliteit. Advies over kwaliteitsbeleid voor het platteland*. Amersfoort, 2005.

Thissen, F. en J. Drooglever Fortuijn, *Sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland. Noorderbreedte 23-4*, 1999.

VROM, *Nota Ruimte, deel 3a: aangepast kabinetsstandpunt naar aanleiding van behandeling in de Tweede Kamer*. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Den Haag, Sdu Uitgevers, 2005.

Bijlage 1. Enquête bewustwording landschap

Het Nederlandse landschap kan nog veel mooier worden! Daarom werken 34 organisaties (onder andere: Staatsbosbeheer, LTO, Landschapsbeheer, Vereniging Nederlands Cultuurlandschap) samen om landschap hoog op de agenda te krijgen en te verbeteren. Zij willen graag uw mening horen over het landschap en weten wat uw betrokkenheid hierbij is. Het is daarbij niet belangrijk of u veel of weinig van landschap afweet.

VRAAG 1

Hoe lang woont u in uw huidige woonplaats? Korte onderbrekingen kunt u buiten beschouwing laten.

- 1 Vanaf mijn geboorte, altijd
- 2 Niet altijd, maar wel meer dan 20 jaar
- 3 10 tot 20 jaar
- 4 5 tot 10 jaar
- 5 Minder dan vijf jaar
- 6 Geen opgave

VRAAG 2

Woont u binnen of buiten de bebouwde kom?

- 1 Binnen de bebouwde kom
- 2 Buiten de bebouwde kom
- 3 Geen opgave

VRAAG 3

In hoeverre is het landschap in en rond uw gemeente voor u een belangrijk motief om hier te wonen?

- 1 Zeer onbelangrijk
- 2 Onbelangrijk
- 3 Niet onbelangrijk, niet belangrijk
- 4 Belangrijk
- 5 Zeer belangrijk
- 6 Geen opgave

VRAAG 4

Bent u gehecht aan het landschap in en rond uw gemeente?

- 1 Niet gehecht
- 2 Weinig gehecht
- 3 Niet sterk of weinig gehecht
- 4 Redelijk gehecht
- 5 Zeer gehecht
- 6 Geen opgave

VRAAG 5.1

Hoe aantrekkelijk vindt u het landschap in en rond uw gemeente?

- 1 Helemaal niet aantrekkelijk
- 2 Niet aantrekkelijk
- 3 Niet aantrekkelijk, niet onaantrekkelijk
- 4 Aantrekkelijk
- 5 Zeer aantrekkelijk
- 6 Geen opgave

VRAAG 5.2

Hoeveel waarde hecht u aan een aantrekkelijk landschap?

- 1 Helemaal geen waarde
- 2 Weinig waarde
- 3 Niet veel, niet weinig waarde
- 4 Veel waarde
- 5 Zeer veel waarde
- 6 Geen opgave

VRAAG 6

De aantrekkelijkheid van het landschap wordt door vele kenmerken bepaald. Wilt u bij de volgende kenmerken aangeven of u deze wel of niet belangrijk vindt?

Ik vind de mate van...

Eenheid, samenhang van het landschap

Afwisseling en variatie in het landschap

Inrichting van het landschap voor landbouw, natuur etc.

Mogelijkheden wat ik zelf aan activiteiten in het landschap kan doen

Natuurlijk karakter van het landschap

Historisch karakter van het landschap, of er nog dingen van vroeger zijn

Verzorgdheid van het landschap, of het onderhouden wordt

Openheid van het landschap

Kleuren, geuren en geluiden die je kunt ervaren

Verschillende seizoenen die je kunt beleven

1: Belangrijk

2: Onbelangrijk

VRAAG 7

Wat vindt u van de voorzieningen in het landschap in en rond uw gemeente om te kunnen recreëren (wandel- en fietspaden, routes, informatiepanelen, bankjes etc.)?

- 1 Te weinig
- 2 Matig
- 3 Voldoende
- 4 Veel
- 5 Te veel
- 6 Geen opgave

VRAAG 8

Hoe vaak bezoekt u het landschap in en rond uw gemeente om te recreëren?

- 1 Niet of nauwelijks
- 2 Meerdere keren per jaar
- 3 Een keer per maand
- 4 Een keer per week
- 5 Meerdere keren per week
- 6 Geen opgave

VRAAG 9

Hoe vaak bezoekt u het landschap elders in Nederland om te recreëren?

- 1 Niet of nauwelijks
- 2 Meerdere keren per jaar
- 3 Een keer per maand
- 4 Een keer per week
- 5 Meerdere keren per week
- 6 Geen opgave

VRAAG 10

Meestal zijn er in het landschap naast moderne ontwikkelingen ook nog sporen van vroeger gebruik zoals oude molens, boerderijen, bomen, bruggen, beken, etc. In hoeverre vindt u deze nog terug in en rond uw gemeente?

- 1 Heel weinig, het is een heel modern landschap
- 2 Weinig
- 3 Niet weinig, niet veel
- 4 Veel
- 5 Heel veel, het landschap is heel historisch
- 6 Geen opgave

VRAAG 11

Wat vindt u van veranderingen in het landschap in en rond uw gemeente?

Veranderingen in het landschap gaan hier:

Heel vlug 1 ↔ 5: Heel langzaam

De inpassing van woningen en bedrijven in het landschap gebeurt hier:

Heel goed 1 ↔ 5: Heel slecht

De inpassing van de nieuwe infrastructuur in het landschap gebeurt hier:

Heel goed 1 ↔ 5: Heel slecht

INFOPAGINA

Hierna noemen wij een aantal veranderingen die in de afgelopen tien jaar in en rond uw gemeente kunnen hebben plaatsgevonden. Wilt u bij elke verandering aangeven of deze heeft plaatsgevonden en zo ja, of dit een voor- of achteruitgang voor het landschap betreft?

VRAAG 12.1

De verandering ontwikkeling van de natuur heeft in of rond mijn gemeente..

- 1 Niet plaatsgevonden
- 2 Wel plaatsgevonden en betekent een achteruitgang voor het landschap
- 3 Wel plaatsgevonden en betekent een vooruitgang voor het landschap
- 4 Weet ik niet

VRAAG 12.2

De verandering woningbouw heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.3

De verandering aanleg van wegen heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.4

De verandering afname van landbouw heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.5

De verandering aanleg van fiets- en wandelpaden heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.6

De verandering aanleg van bedrijventerreinen heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.7

De verandering aanleg van recreatieve voorzieningen heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.8

De verandering meer geluid heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 12.9

De verandering meer verlichting 's nachts heeft in of rond mijn gemeente..

VRAAG 13

Vindt u alle veranderingen samen een vooruitgang of een achteruitgang voor het landschap in en rond uw gemeente?

- 1 Grote achteruitgang
- 2 Achteruitgang
- 3 Geen voor- of achteruitgang
- 4 Vooruitgang
- 5 Grote vooruitgang
- 6 Weet ik niet

VRAAG 14

Maakt u zich zorgen over de toekomst van het landschap in en rond uw gemeente?

- 1 Heel weinig
- 2 Weinig
- 3 Soms
- 4 Veel
- 5 Heel veel
- 6 Geen opgave

VRAAG 15

Bent u lid van, of geeft u geld aan, één van de volgende organisaties voor natuur en landschap? Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Natuurmonumenten
- 2 Wereld Natuurfonds (WNF)
- 3 Stichting Natuur en Milieu
- 4 Milieudefensie
- 5 Vogelbescherming
- 6 Provinciaal landschap
- 7 Locale (agrarische) natuur- of landschapsvereniging
- 8 Cultuurhistorische vereniging
- 9 Anders, namelijk...
- 10 Geen van deze

VRAAG 16

Er zijn verschillende mogelijkheden om iets over landschap te weten te komen.
Van welke mogelijkheden maakte u in de afgelopen twaalf maanden gebruik?
Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Bezoekerscentrum over natuur en landschap bezocht
- 2 Boerderij met natuur- en landschapsbeheer bezocht
- 3 Deelname aan excursie door het landschap of rondleiding in monument
- 4 Lezen over cultuurhistorie of geschiedenis van de streek
- 5 Berichten lezen in de plaatselijke krant over het landschap in en rond mijn gemeente
- 6 Informatie van organisaties voor natuur- en landschapsbeheer
- 7 Informatie van de gemeente
- 8 Geen van deze

VRAAG 17.1

Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen twaalf maanden wel eens ondernomen? Graag elke activiteit die u heeft ondernomen benoemen.

- 1 Op eigen erf bomen snoeien en knotten, poelen schonen, houtwallen afzetten
- 2 Elders bomen snoeien en knotten, poelen schonen, houtwallen afzetten
- 3 Aanleg streekeigen (erf-)beplanting volgens advies lokale landschapsvereniging of landschapsbeheer
- 4 Onderhoud van een monumentaal gebouw
- 5 (Weide)vogelbescherming
- 6 Inventarisatie van landschapselementen, dier- of plantsoorten, heemstudie
- 7 Onderhoud van routes en paden
- 8 Geven van landschapseducatie, lezingen en rondleidingen
- 9 Bestuurlijk werk landschapsorganisatie, buurtoverleg over groenbeheer
- 10 Anders, namelijk...
- 11 Geen van deze

VRAAG 17.2

Welke van de volgende activiteiten zou u in de komende twaalf maanden willen ondernemen?

- 1 Op eigen erf bomen snoeien en knotten, poelen schonen, houtwallen afzetten
- 2 Elders bomen snoeien en knotten, poelen schonen, houtwallen afzetten
- 3 Aanleg streekeigen (erf-)beplanting volgens advies lokale landschapsvereniging of landschapsbeheer
- 4 Onderhoud van een monumentaal gebouw
- 5 (Weide)vogelbescherming
- 6 Inventarisatie van landschapselementen, dier- of plantsoorten, heemstudie
- 7 Onderhoud van routes en paden
- 8 Geven van landschapseducatie, lezingen en rondleidingen
- 9 Bestuurlijk werk landschapsorganisatie, buurtoverleg over groenbeheer
- 10 Anders, namelijk...
- 11 Geen van deze

INFO PAGINA

Hierna volgt een aantal redenen die voor mensen een rol kunnen spelen om bij te dragen aan organisaties voor natuur en landschap, of om zelf activiteiten te ondernemen. Wilt u voor elke reden aangeven of deze voor u een rol speelt?

VRAAG 18.1

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt aantasting of bedreiging van het landschap voor mij...

- 1 Geen rol
- 2 Deels een rol
- 3 Wel een rol
- 4 Geen opgave

VRAAG 18.2

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt verbetering van mijn woonomgeving voor mij...

VRAAG 18.3

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt verbetering van mijn huis en erf voor mij...

VRAAG 18.4

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt steun aan een organisatie die zich inzet voor het landschap voor mij...

VRAAG 18.5

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt steun aan medebewoners die zich inzetten voor het landschap voor mij...

VRAAG 18.6

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt dat vrienden en familie dit ook doen voor mij...

VRAAG 18.7

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt het ontmoeten van mensen met dezelfde interesse voor mij...

VRAAG 18.8

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt dat (als) ik persoonlijk gevraagd ben voor mij...

VRAAG 18.9

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt plezier in de activiteit voor mij...

VRAAG 18.10

Als het gaat om bij te dragen aan organisaties of activiteiten voor natuur en landschap speelt een goede bereikbaarheid van activiteiten voor mij...

INFOPAGINA

Gemeenten en provincies hebben als taak om het landschap te beschermen en te verbeteren. Wat vindt u belangrijk dat zij doen? Hierna volgt een aantal maatregelen die de gemeente kan nemen. Kunt u per maatregel aangeven of u dit belangrijk vindt?

VRAAG 19.1

Ik vind het onderhoud van landschapselementen (bomen, bosjes, poelen, houtwallen etc) als taak van de gemeente of provincie...

- 1 Niet belangrijk
- 2 Wel belangrijk en het gebeurt voldoende
- 3 Wel belangrijk maar het gebeurt te weinig
- 4 Weet ik niet

VRAAG 19.2

Ik vind het onderhoud van cultuurhistorische monumenten als taak van de gemeente of provincie...

VRAAG 19.3

Ik vind de aanleg van meer paden, routes, bankjes, informatiepanelen en dergelijke als taak van de gemeente of provincie...

VRAAG 19.4

Ik vind het zorgen voor een aantrekkelijk landschap in en rond de gemeente als taak van de gemeente of provincie...

VRAAG 19.5

Ik vind het betrekken van de bevolking bij de plannen voor landschap als taak van de gemeente of provincie...

VRAAG 19.6

Ik vind het bieden van financiële vergoedingen aan boeren om aan landschapsbeheer te doen (voor het houden van koeien in de wei, bescherming van weidevogels, beheer van akkerranden en houtwallen, onderhoud van paden op hun land etc) als taak van de gemeente of provincie...

VRAAG 19.7

Ik vind het bieden van voorzieningen aan bewoners om aan landschapsbeheer bij te dragen als taak van de gemeente of provincie...

VRAAG 20

Vindt u dat bestuurders van de gemeente waar u woont te veel, voldoende of te weinig ondernemen om het landschap in de gemeente te beschermen?

- 1 Te veel
- 2 Veel
- 3 Voldoende
- 4 Weinig
- 5 Te weinig
- 6 Weet ik niet

VRAAG 21

Landschap wordt vaker onderwerp van maatschappelijke discussie. Naast de behoefte aan groen speelt ook de behoefte aan bebouwing. Hieronder staat een aantal keuzes.

Welke kant zou u kiezen?

- Zorgen voor een nieuw bedrijventerrein 1 ↔ 4 Zorgen dat boeren het landschap onderhouden in mijn gemeente
- Meer natuur in mijn gemeente 1 ↔ 4 Meer woningen in mijn gemeente
- 100 nieuwe huizen 1 ↔ 4 Eén nieuwe flat met 100 appartementen
- Nieuwe natuur in mijn gemeente 1 ↔ 4 Nieuwe rondweg in mijn gemeente

INFO PAGINA

Hierna volgt een aantal mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan het beheer van landschap. Kunt u per optie aangeven of u hier negatief of positief tegenover staat?

VRAAG 22.1

Meer inkomstenbelasting betalen voor het beschermen van het landschap in Nederland.
Tegenover deze optie voor landschapsbeheer sta ik...

- 1 Negatief
- 2 Positief
- 3 Weet ik niet

VRAAG 22.2

Protest als het landschap in en rond mijn gemeente bedreigd wordt.
Tegenover deze optie voor landschapsbeheer sta ik...

VRAAG 22.3

Stemmen op een politieke partij die landschap prioriteit geeft.
Tegenover deze optie voor landschapsbeheer sta ik...

VRAAG 22.4

Deelname aan activiteiten voor landschapsbeheer.
Tegenover deze optie voor landschapsbeheer sta ik...

VRAAG 22.5

Meer gemeentebelasting betalen voor landschapsbeheer in mijn gemeente.
Tegenover deze optie voor landschapsbeheer sta ik.

INFO PAGINA

De volgende uitspraken gaan over het belang van Nederlandse landschap voor u. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?

VRAAG 23.1

Al die aandacht voor landschap is overdreven

- 1 Helemaal niet mee eens
- 2 Niet mee eens
- 3 Niet mee eens\nniet mee oneens
- 4 Mee eens
- 5 Helemaal mee eens
- 6 Weet ik niet

VRAAG 23.2

We maken ons teveel zorgen over de toekomst van het landschap in Nederland

VRAAG 23.3

De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan landschapsbehoud

VRAAG 23.4

Landschap mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang

VRAAG 23.5

Mijn gemeente geeft genoeg geld uit aan landschapontwikkeling

VRAAG 23.6

Voor een mooi landschap ga ik liever naar het buitenland

VRAAG 23.7

Ik voel me persoonlijk verbonden met het landschap in mijn omgeving

VRAAG 23.8

Nederland wordt lelijker

INFO PAGINA

De overheid wil andere partijen meer betrekken bij landschapontwikkeling. De volgende uitspraken gaan over wie meer verantwoordelijkheid kan nemen. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?

VRAAG 24.1

Burgers die in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving wonen, moeten aan het onderhoud meebetalen.

- 1 Helemaal niet mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Niet mee eens\nniet mee oneens
- 4 Mee eens
- 5 Helemaal mee eens
- 6 Weet ik niet

VRAAG 24.2

Bedrijven die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud meebetalen.

VRAAG 24.3

Campings en horeca die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud meebetalen.

VRAAG 24.4

Toeristen die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud meebetalen.

VRAAG 24.5

Projectontwikkelaars met bouwactiviteiten in het landschap moeten aan het onderhoud meebetalen.

VRAAG 24.6

Gemeenten moeten meer doen om hun landschap te beschermen.

VRAAG 24.7

Burgers doen al genoeg voor het landschap in mijn gemeente.

VRAAG 24.8

De rijksoverheid moet strenger bepalen wat in het landschap wel en niet mag.

VRAAG 25

Gemeenten willen burgers graag betrekken bij de plannen en beslissingen die betrekking hebben op het landschap. Welke mogelijkheid spreekt u het meeste aan? Eén antwoord mogelijk

- 1 Ik vind het niet nodig bij deze plannen betrokken te zijn
- 2 Ik zou geïnformeerd willen worden over deze plannen
- 3 Ik zou willen meedenken over deze plannen
- 4 Ik zou willen meebeslissen over deze plannen
- 5 Ik zou willen meewerken aan het uitvoeren van deze plannen
- 6 Ik wil los van de overheid met andere bewoners werken aan landschap in mijn gemeente
- 7 Weet ik niet

VRAAG 26

Heeft u ideeën hoe burgers meer kunnen worden betrokken bij het landschap in en om hun gemeente? Indien u geen antwoord kunt of wilt geven, kunt u gebruik maken van de 'Geen opgave'-button bovenaan het scherm.

VRAAG 27

Mogen wij u eventueel bellen voor een gesprek over uw betrokkenheid bij het landschap?

- 1 Nee
- 2 Ja

Bijlage 2. Statische analyses

*Tabel 4.1 Belang van landschap
Rotated Component Matrix (5 iterations)*

	Component		
	zorgeloos	betrokken	vluchter
Al die aandacht voor landschap is overdreven	.787		
We maken ons teveel zorgen over de toekomst van het landschap in Nederland	.775		
Landschap mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang	.742		
Voor een mooi landschap ga ik liever naar het			.628
Ik hecht aan een aantrekkelijk landschap		.667	
Ik voel me persoonlijk verbonden met het landschap in mijn omgeving		.875	
Nederland wordt lelijker			.859
Verklaarde variantie (totaal 65%)	33%	17%	15%
Cronbachs alfa	0,69	0,44	0,27

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

*Tabel 4.2 Beleving van landschap
Rotated Component Matrix (3 iterations)*

	Component	
	beleving	fysiek
Ik vind de mate van eenheid, samenhang van het landschap		.643
Afwisseling en variatie in het landschap		.522
Inrichting van het landschap voor landbouw, natuur enzovoort.	.421	.454
Natuurlijk karakter van het landschap	.593	
Historisch karakter van het landschap, of er nog dingen van vroeger zijn	.492	
Verzorgdheid van het landschap, of het onderhouden wordt		.712
Openheid van het landschap		.574
Kleuren, geuren en geluiden die je kunt ervaren	.760	
Verschillende seizoenen die je kunt beleven	.757	
Verklaarde variantie (totaal 43%)	30%	13%
Cronbachs alfa	0,64	0,59

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

*Tabel 5.7 Oordeel over medeverantwoordelijkheid voor landschap
Component Matrix (1 components extracted)*

	Component Betalen
Burgers die in een landschappelijk aantrekkelijke omgeving wonen, moeten aan het onderhoud meebetalen.	.497
Bedrijven die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud meebetalen.	.804
Campings en horeca die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud meebetalen.	.814
Toeristen die profiteren van een landschappelijk aantrekkelijke omgeving moeten aan het onderhoud meebetalen.	.663
Projectontwikkelaars met bouwactiviteiten in het landschap moeten aan het onderhoud meebetalen.	.700
Verklaarde variantie (totaal 50%)	50%
Cronbachs alfa	0,74

Extraction Method: Principal Component Analysis.

*Tabel 5.10 Actie- en offerbereidheid voor landschap
Rotated Component Matrix (3 iterations)*

	Component Offer	Actie
Meer inkomstenbelasting betalen voor het beschermen van het landschap in Nederland	.889	
Meer gemeentebelasting betalen voor landschapsbeheer in mijn	.895	
Protest als het landschap in en rond mijn gemeente bedreigd wordt		.822
Stemmen op een politieke partij die landschap prioriteit geeft		.763
Verklaarde variantie (totaal 73%)	47%	26%
Cronbachs alfa	0,77	0,44

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

*Tabel 6.3 Oordeel bijdrage overheid
Rotated Component Matrix (3 iterations)*

	Component Doen	Betalen
De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan landschapsbehoud	.745	
Mijn gemeente geeft genoeg geld uit aan landschapontwikkeling	.879	
Gemeenten moeten meer doen om hun landschap te beschermen.	.843	
De rijksoverheid moet strenger bepalen wat in het landschap wel en	.808	
Verklaarde variantie (totaal 71%)	42%	29%
Cronbachs alfa	0,511	0,59

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Tabel 7.1a Clusters en gemiddeld aantal activiteiten voor landschap. (Zie figuur 7.1 in hoofdstuk 7)

Cluster	Totaal (%)	Lidmaatschap/ donatie	Landschaps- beheer	Recreatie	Private actoren	Offerbereid
1.Actieven	26,1	0,82	0,69	2,83	2,83	0,65
2.Gemiddelden	50,9	0,63	0,37	2,30	2,30	0,48
3.Passieven	23,0	0,39	0,28	1,85	1,85	0,20
Gemiddeld	100,0	0,62	0,43	2,33	2,33	0,46

Tabel 7.1.b Clusters van activiteiten naar opleidingsniveau (%)

Cluster	lbo-mavo	mbo-vwo	hbo-wo
Passieven (%)	32,3	23,6	13,8
Gemiddelden (%)	50,3	48,4	55,1
Actieven (%)	17,4	28,1	31,1
Totaal	100,0	100,0	100,0
	356	399	305

Tabel 7.1c Clusters van activiteiten naar inwonertal van de gemeente (%)

Cluster	>100.000	50-100.000	20-50.000	<20.000
Passieven (%)	26,7	23,7	22,8	18,2
Gemiddelden (%)	44,7	59,2	50,6	55,5
Actieven (%)	28,5	17,1	26,7	26,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 7.1d Clusters van activiteiten naar WIN-segment (%)

Zorg- zamen	Behou- denden	Ge- nieters	Even- wichtigen	Luxe- zoekers	Zake- lijken	Ruim- denkers	Geënga- geerden
25,6	36,0	32,9	19,2	25,4	22,9	8,1	14,5
48,8	44,6	47,1	57,6	52,6	50,6	55,4	46,2
25,6	19,4	20,0	23,2	21,95	26,5	36,5	39,3
100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
172	175	85	250	114	83	74	117

Tabel 7.1e Clusters van activiteiten naar gemiddelde gehechtheid aan landschap in en rond gemeente waardering aantrekkelijkheid en oordeel ruimtelijke veranderingen

Cluster	Gehechtheid a)	Aantrekkelijkheid a)	Ruimtelijke veranderingen b)
1.Actieven	4.20	3.98	2.67
2.Gemiddelden	3.93	3.88	2.91
3.Passieven	3.58	3.72	2.95
Gemiddeld	3.92	3.87	2.86

a) 1 = niet, 5 =veel, b)1 = achteruitgang, 5 = vooruitgang.